

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

МАРЧЕНКО Анастасія Романівна

**КРЕДИТНІ РИЗИКИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Управління банківською справою

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи ФБСм – 21

А.Р. Марченко

(підпис)

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Ю.М. Галіцейська

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«__»_____201__ р.

Зав. кафедри банківської справи,

д.е.н., професор

Дзюблюк О.В. _____

(прізвище, ініціали)

(підпис)

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	
1.1. Сутність та причини виникнення кредитного ризику.....	8
1.2. Фактори (чинники) впливу на кредитний ризик.....	20
1.3. Методи та інструменти управління кредитним ризиком.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБКУ»	
2.1. Аналіз кредитного портфеля банку.....	42
2.2. Оцінка кредитного ризику банку.....	50
2.3. Характеристика зон ризику в залежності від значення кредитного ризику....	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	67
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	
3.1. Досвід управління кредитним ризиком у банківській системі країн з розвиненою економікою.....	68
3.2. Напрями управління кредитним ризиком у банківській системі України.....	75
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківські установи є важливою ланкою фінансової системи України, від їх ефективного функціонування залежить загальний розвиток економіки країни та добробут населення. Кредитна діяльність є центральною у банківському бізнесі, вона виступає джерелом як основних прибутків банку, так і найхарактернішого для нього кредитного ризику. Тому, в умовах сучасного розвитку банківництва, істотного значення набуває проблема ефективного управління ризиками комерційного банку, яке забезпечує збереження фінансової стійкості та безпеки банку в цілому.

На сьогодні існує безліч причин виникнення кредитного ризику. Найпоширенішими з них є нестійкий фінансовий стан позичальника, некваліфіковане керівництво, недосвідченість працівників, що приймають рішення про надання кредиту тощо. В той же час у науковому світі розглядаються ефективні та доцільні способи захисту кредиторів від ризику неплатоспроможності їх боржників. Кредитор може поглибити вивчення та оцінку платоспроможності боржника, посилити контроль за його фінансово-господарською діяльністю.

Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів. Під час визначення умов кредитного договору, і далі безпосередньо впродовж терміну його дії постає питання про вибір методів зниження ризиків, в тому числі кредитного. Ефективне управління рівнем ризику повинно включати ряд етапів, починаючи з виявлення факторів і закінчуючи постійним моніторингом ризику. Це питання не одноразове, тому що моніторинг ризику треба проводити регулярно, безперервно, постійно уточнюючи рівень ризику. Це говорить про те, що розробка надійної системи захисту від кредитного ризику є дуже актуальним питанням.

Зокрема актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій та практичних механізмів щодо удосконалення системи управління кредитним

ризиком, використання яких допоможе банківським установам ефективно управляти та мінімізувати ризики в період економічних криз.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний внесок у розробку питань банківського ризик- менеджменту зробили західні економісти, як І. Бланк, Дж. М. Кейнс, Ф. Найт, А. Пігу, П. Роуз, Дж. Міль та ін. Дослідженню теорії та практики управління кредитним ризиком та сутті самого кредитного ризику сприяють праці російських та українських науковців, зокрема: В. Бобиль, О. Васюренко, О. Дзюблюк, О. Лаврушин, Л. Примостка, А. Єпіфанов, К. Ларіонова. Чинники виникнення кредитних ризиків розглядають такі учені: В. Вітлінський, В. Чернов, У. Владичин. Дослідженнями в частині зарубіжного досвіду щодо управління кредитним ризиком займалися Ю. Ніколаєнко, С. Кармова, О. Павленко, Л. Прийдун.

Незважаючи на те, що питанню кредитного ризику та управління ним присвячено значну кількість праць як зарубіжних так і українських науковців, варто відмітити, що всі вони розглядають окремі елементи або інструменти управління кредитним ризиком. Тоді як важливо проаналізувати концептуальні основи зниження кредитного ризику на банківські установи. А також необхідно приділити увагу розробленню механізму впровадження зарубіжного досвіду управління кредитним ризиком в банківську систему України.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є обґрунтування теоретичних основ управління кредитним ризиком, з'ясування причин його виникнення, а також способів мінімізації ризику з урахуванням зарубіжного досвіду.

Відповідно до визначеної мети були визначені наступні завдання:

- узагальнити існуючі теоретичні підходи до поняття та класифікації кредитних ризиків;
- систематизувати фактори впливу та джерела виникнення кредитного ризику;
- визначити суть організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком та охарактеризувати його складові;

- провести аналіз динаміки кредитного портфеля а також кредитного ризику на прикладі АТ «Ощадбанку»;
- ознайомитися із зарубіжним досвідом управління кредитним ризиком;
- визначити напрями мінімізації кредитного ризику банку в умовах фінансової кризи.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є сфера економічних відносин, які виникають при здійсненні банком кредитної діяльності.

Предметом дослідження є кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи в умовах фінансової кризи.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані такі загальнонаукові методи: метод групування – для порівняння та узагальнення економічних показників; порівняльний аналіз – при класифікації та структуризації елементів кредитного ризику; статистичний метод – з метою встановлення динаміки та структури основних показників; аналітичний метод – для визначення фінансового стану банку та розрахунку сукупного портфельного ризику; метод аналізу ієрархій – для визначення пріоритетного методу мінімізації кредитних ризиків; методи індукції та дедукції при впровадженні рекомендацій щодо удосконалення процесу аналізу та оцінки кредитного ризику банківської установи.

Інформаційну базу роботи склали законодавчі та нормативні акти України, офіційні інструкційні матеріали Національного банку України, офіційні форми звітів банку, інформація з мережі інтернет, наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з впливом кредитного ризику на банківську систему. Безпосередньо у процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- уточнено економічний зміст кредитного ризику, управління кредитним ризиком, що знайшло своє вираження у визначенні його сутності, функцій, виділення ряду особливостей;

- розглянуто ряд причин виникнення кредитного ризику, дійшли висновку, що їх є безліч, проте всі вони тісно переплітаються між собою, оскільки є результатом кредитних операцій. Запропоновано розглядати такі причини виникнення кредитного: нездатність позичальника адекватно прорахувати свої грошові заощадження; невпевненість у вартості застави, яка була прийнята як забезпечення кредиту; самі банки, які працюють не на якісні показники, а на кількісні.

- уточнено класифікацію факторів виникнення кредитних ризиків, зокрема шляхом поділу їх на зовнішні та внутрішні, та пропонується виділяти в останніх стратегічні і тактичні. Це пояснюється тим що існують різні формулювання, які дають більш загальні класифікаційні ознаки, а такий поділ дозволить банкам швидко реагувати на ризикові ситуації і приймати ефективні рішення щодо мінімізації кредитного ризику;

- здійснено групування методів управління кредитним ризиком. У даному питанні ми дійшли висновку про відсутність єдиного погляду на дане питання. Про те банки найчастіше використовують два методи управління – уникнення і мінімізація кредитного ризику;

- проведено аналіз кредитного ризику на прикладі АТ «Ощадбанк». До 2011 року банк використовував міжнародну методику визначення рейтингу позичальника, проте з 2011 року банк розробив власну внутрішню методику, причиною даної розробки є те що банк мав численні операції з контрагентами, які не мають рейтингів за міжнародною методикою.

Практичне значення роботи полягає у тому що результати даного дослідження можуть використовуватися у процесі вдосконалення політики управління кредитним ризиком, при виборі інструментів та методів мінімізації ризику на діяльність банку.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить сторінок, основний зміст роботи викладено на 94

сторінках. Дипломна робота містить 11 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел включає 90 найменувань, додатки подано на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1. Сутність та причини виникнення кредитного ризику

Основним джерелом доходів банків є кредитна діяльність. Саме ця діяльність супроводжується високим ступенем ризику незважаючи на це кредитна діяльність залишається найприбутковішим видом послуг, які надають банківські установи. Саме тому банки повинні постійно вдосконалювати стратегію щодо своєчасного виявлення та попередження ризикових ситуацій.

Початково ризик розглядався в математичні площині, зокрема класики теорії ризику Дж. Мілль і Н. Сеніор [46, с. 22] визначили його як математично очікуванні втрати, що можуть відбутися через прийняття певного рішення в підприємницькій діяльності. У даному трактування головний акцент ставиться на втратах, які були результатом підприємницького рішення. З розвитком економічної думки у працях А. Пігу [62, с. 445] та А. Маршала [44] відображається інший підхід до трактування поняття «кредитного ризику» – здійснюючи ризикову діяльність підприємець може отримати не лише негативний результат а й позитивний. Ф. Найт [51, с. 30-31], який в праці «Ризик, невизначеність і прибуток» переніс площину вивчення ризику в результат невизначеності прибутку, що спричинене неточністю, недостовірністю та неповнотою інформації, яку отримує підприємець.

Аналіз нормативних документів дає підстави виділити два основні трактування терміну «кредитний ризик». У Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями кредитний ризик трактується як ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями банку, тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься [73].

Ширше визначення кредитних ризиків наведене у методичних вказівках Національного банку України з інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків»: кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови [45].

Дослідження категорії кредитного ризику потребує наведення його визначення з точки зору Базельського комітету. В Принципах управління кредитним ризиком він визначений як «можливість того, що позичальник банку або контрагент не зможе виконати свої зобов'язання з раніше досягнутими умовами» [89]. У другій редакції Базельських угод (Базель II) кредитний ризик характеризується як ризик втрат, що виникає внаслідок дефолту у кредитора або контрагента [90]. Слід зауважити, що Базельський комітет, визначаючи кредитний ризик, визначає як джерело його виникнення, насамперед, кредитування, але враховує ризик невиконання зобов'язань контрагента за іншими операціями. Також його визначення пов'язують з втратами внаслідок дефолту контрагента.

Окрім того, у Наказі Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти"» № 559 кредитний ризик трактується, як ймовірність втрат однієї зі сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною [72].

На сьогодні існує безліч підходів до визначення поняття «кредитний ризик», багато визначень повторюються, про те є такі, які відрізняються своїм баченням даного терміну.

Деякі фахівці вважають кредитним ризиком ризик несплати основного боргу і відсотків за ним. При цьому привертає до себе увагу повторення такого звернення та, зважаючи на поширений підхід до трактування ризику як можливості втрат, акцентується увага на негативному, небажаному результаті його прояву. Проте з практичного погляду, акцент повинен ставиться саме на прибутковість, оскільки здійснюючи ту чи іншу операцію, особливо кредитну,

суб'єкт, який приймає рішення щодо її здійснення, ставить за мету отримати прибуток, а не уникнути втрат [68].

Таблиця 1.1

Огляд поняття «кредитний ризик»

Ж. Голодова [18, с. 272]	ризик не сплати позичальником основної суми боргу та процентів, які належать кредитору в обумовлений в кредитному договорі термін що призводить до зниження вартості кредитного портфеля банку;
Н. Піджарко [64, с. 157]	ризик несплати позичальником основного боргу та відсотків по ньому, належних кредитору у зв'язку із погіршенням фінансового стану позичальника, відсутністю необхідних організаційних здібностей в його керівництва, недостатністю підготовки працівника, що приймає рішення про кредитування та інші обставини;
А. Щетинін [88, с. 11]	несвоєчасне повернення а також часткове або повне неповернення наданої позичальникові позики;
Г. Лисиченко [40, с. 70]	ризик, який характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, направлених на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку у відповідності до укладеного кредитного договору під впливом ряду негативних для фінансового результату діяльності банку факторів;
В. Вітлінський [10, с. 29]	це – сукупність ймовірнісних, небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе зобов'язань і при цьому не вдасться скористатись наявними засобами захисту;
І.Ф. Прокопенко [75, с. 151]	це – можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини його акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальників погашати й обслуговувати борг;
Т. Косова [35, с. 356]	міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати своїх зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів;

Продовження таблиці 1.1

О. Кириченко [32 с. 248]	можливість того що в певний момент у майбутньому вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням цих активів;
А. Єпіфанов [25 с. 101]	кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними, у результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни фінансового стану та динаміки розвитку банку;
О. Вовчак [14 с. 442]	міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися забезпеченням повернених коштів;
І. Демчик [21 с. 14]	потенційна можливість втрати суми основного боргу та процента по ньому, яка виникає в результаті порушення цілісності руху позикової вартості під впливом різних факторів.

Від так досить часто суть кредитного ризику підмінюється причиною його виникнення, тобто трактування здійснюється у відповідності до обставин та чинників, які призводять до втрат банку. Дане поняття ототожнюється з невизначеністю, можливістю зазнати збитки, не отримати запланованого доходу.

На нашу думку, кредитний ризик – це ризик, який виникає між учасниками кредитного процесу у результаті якого, сторона що взяла на себе зобов'язання не виконає їх у термін зазначений у кредитній угоді.

Отже, кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами – кредитором і позичальником з приводу перерозподілу фінансових активів. Відповідно, це вартісне вираження ймовірності відхилення ризикової позиції від очікуваних результатів (настання ризикової події) унаслідок невизначеності дії зовнішніх та внутрішніх щодо банку факторів.

У широкому розумінні кредитний ризик банку – це міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на

себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів [43].

Зауважимо, що кредитний ризик присутній у всіх економічних відносинах банку, де відбувається рух позикової вартості, але не скрізь даний ризик відіграє визначальну роль. З урахуванням цього недоцільно пов'язувати кредитний ризик тільки з наданням банківського кредиту, кредитною операцією. Кредитний ризик присутній у випадках з будь-яким іншим інструментом, коли є контракт [76].

Таким чином, вивчаючи сутність кредитного ризику, необхідно чітко усвідомлювати, що його рівень безпосередньо пов'язаний із ефективністю системи управління процесом банківського кредитування. У цьому контексті кредитний ризик може бути визначений як грошовий вираз імовірнісного відхилення дійсності від очікуваних результатів унаслідок невизначеності реакції екзогенних і ендогенних чинників у відповідь на управлінські рішення, пов'язані з кредитуванням. Він не обмежений рамками грошового вимірювання імовірнісного відхилення реалій від прогнозів, що базуються на фінансових наслідках (збиток, банкрутство), і охоплює область отримання додаткової незапланованої вигоди (доходу, прибутку) в порівнянні з прогнозованими ризиковими подіями за умови подолання невизначеності в русі позиченої вартості [33].

У рис. 1.1. вихідним елементом є визначення об'єкту і його визначають як процес банківського кредитування. У представленому рис. 1.1. вихідним моментом є саме розуміння об'єкта, з яким пов'язується виникнення кредитного ризику банку, як всього взаємопов'язаного комплексу етапів процесу банківського кредитування, основою цілісності якого є необхідність забезпечення надійності та прибутковості кредитних операцій банку. Отже, відповідно, виникнення процесу банківського кредитування в сучасному його розумінні природно пов'язане із управлінням кредитним ризиком, який, у свою чергу, є зворотною стороною головної мети кредитних операцій банків – прибутковості: підвищення доходності супроводжується зростанням ризику. З урахуванням цього

до певної міри хибною є думка, що об'єктом кредитного ризику є кредитна операція [61].

Розглянемо елементи, які включає поняття «кредитний ризик».

Рис. 1.1. Специфічні сутнісні елементи поняття «кредитний ризик банку»

Крім виділених специфічних сутнісних елементів кредитного ризику, багато дослідників зауважують на доцільності вивчення його з позиції вивчення функцій, які він виконує у банківській діяльності. У більшості випадків виділяються регулятивна та захисна функції економічного ризику в цілому і кредитного ризику зокрема [17]. Деякі дослідники, наприклад, А. Альгін, М. Лапуста,

Л. Шаршукова [1; 38], доповнюють даний перелік інноваційною та аналітичною функціями.

О.Л. Малахова визначає що об'єктом ризику називають економічну систему, умови функціонування якої наперед точно невідомі.

Під суб'єктом ризику розуміють особу, яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику [43].

Розглянемо класифікаційні ознаки кредитних ризиків. Згідно з методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків» кредитні ризики поділяються на індивідуальний та портфельний кредитний ризик.

Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремих, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за взятими зобов'язаннями [45].

Індивідуальний кредитний ризик включає:

1. Кредитний ризик щодо позичальника – ймовірність того, що позичальник не зможе виконати взятих на себе зобов'язань за кредитною угодою внаслідок виникнення та впливу керованих чи некерованих чинників.

2. Кредитний ризик щодо способу забезпечення кредиту – це об'єктивно суб'єктивна категорія, що відображає, наскільки банку не вдається своєчасно або в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат [70, с. 189].

Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, аніж унаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка портфельного кредитного ризику передбачає оцінку концентрації та диверсифікації активів банку.

Науковці по різному здійснюють класифікацію кредитних ризиків. Розглянемо декілька підходів до класифікації кредитних ризиків. У. В. Владичин подає таку класифікацію:

- 1) За сферою виникнення – внутрішні та зовнішні кредитні ризики;
- 2) За характером охоплення – індивідуальний, портфельний кредитний ризик;
- 3) Залежно від груп позичальників – кредитний ризик за операціями з фізичними особами, кредитний ризик за операціями з фізичними особами, кредитний ризик за операціями з банками, кредитний ризик за операціями з небанківськими фінансовими установами, кредитний ризик за операціями з державою;
- 4) Залежно від видів кредитних продуктів банку – кредитний ризик при автокредитуванні, іпотечний кредитний ризик, кредитний ризик за операціями овердрафт, ризики за операціями з кредитними картками;
- 5) За характером впливу на кредитний продукт – прямі та непрямі ризики [11].

Окрім цього можна виділити підхід, при якому в рамках кредитного процесу класифікуються наступні види кредитного ризику: які виникають на кожному етапі кредитного процесу і діють протягом усього терміну кредитного договору в розрізі основних структурних складових: кредитного індивідуального ризику, кредитного портфельного ризику, кредитного ринкового ризику, кредитного балансового ризику та кредитного ризику щодо банку-позичальника.

Кредитний індивідуальний ризик – це ризик, пов'язаний з тим, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання за кредитною угодою щодо повернення позикових коштів та відсотків за користування цими коштами.

Кредитний портфельний ризик – це можливість зменшення вартості частини активів банку або зниження їхньої прибутковості відносно розрахункового запланованого рівня у зв'язку з динамікою структурних елементів кредитного

портфеля, що впливає на фінансовий стан банківської установи та її платоспроможність.

Кредитний ризик щодо банка-позичальника – це окремий тип кредитного ризику, пов'язаний з тим, що банк-позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання за кредитною угодою щодо повернення позикових коштів та відсотків за користування ними, а це призведе до негативних змін у структурі активів банківської установи.

Кредитний ринковий ризик – це ризик, пов'язаний зі змінами, кризовими явищами в ринковому середовищі, певному регіоні чи державі функціонування суб'єкта кредитування та реалізації кредитної угоди, що можуть призвести до проблем платоспроможності як окремих позичальників, так і банківської установи.

Кредитний балансовий ризик полягає у ймовірності настання негативних змін у фінансовому становищі банку в зв'язку зі змінами структури, термінів і динаміки складових елементів активної та пасивної частин його балансу [42, с. 108].

О.Л. Малахова наводить наступну класифікацію кредитних ризиків.

Таблиця 1.2

Комплексна класифікація кредитних ризиків

Ознаки	Види кредитних ризиків
За сферою виникнення	зовнішнього середовища (політичні, соціальні, економічні, форс мажорні); внутрішнього середовища (недосконалість системи управління, технічні ризики).
За рівнем прийняття рішень	макроекономічні, на рівні банківських установ, відповідальної особи
За рівнем прогнозованості	прогнозовані та непрогнозовані
За причинами виникнення	об'єктивні, суб'єктивні, законодавчі
За типами ризику	виправдані, невиправдані
За розмірами втрат	незначні, великі, критичні

Продовження таблиці 1.2

За методами подолання	індивідуальні, спільні
За методами мінімізації	уникнення ризику, зниження рівня ризику, передача (страхування), взаємозалік ризику, утримання (поглинання) ризику
За типами аналізу	кількісні, якісні

При виникненні кредитного ризику одночасно з'являються і інші ризики, які безпосередньо є пов'язаними з ним, а саме:

- 1) Ризик, пов'язаний з позичальником:
 - об'єктивний;
 - суб'єктивний;
 - юридичний;
- 2) Ризик, пов'язаний із способом забезпечення, повернення позики:
 - ризику щодо гаранта;
 - ризику щодо страховика

Ризики щодо гаранта та страховика у свою чергу поділяються на : об'єктивний, суб'єктивний та юридичний.

- ризик щодо предмета застави: ліквідності, кон'юнктурний, загибелі та юридичний;
- 3) Системний ризик;
 - 4) Форс – мажорний ризик [43].

Оскільки існують різні точки зору що до класифікації кредитного ризику, то ми їх згрупували і відобразили у додатку А.

Оскільки кредитний ризик є джерелом процесу кредитування то варто звернути увагу на особливості визначення кредитного ризику за суб'єктами кредитних відносин.

Якщо суб'єктом кредитування є юридична особа то:

1. Оцінка фінансового стану здійснюється шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану (9 класів);
2. Модель розрахунку інтегрального показника обирається виходячи з

належності боржника до великого, середнього або малого, а також виду його економічної діяльності;

3. Фінансова звітність, яка подається до банку боржником – юридичною особою, що є резидентом, повинна містити відмітку органів статистики про її подання, бути засвідченою підписами керівника, головного бухгалтера (за наявності такої посади) та відбитком печатки боржника – юридичної особи;

4. Для боржника – юридичної особи, що є нерезидентом, клас визначається на підставі оцінки його фінансового стану та ризику країни місцезнаходження і обирається нижчий із них;

5. Оцінка стану обслуговування боргу здійснюється на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним; показник ризику за кредитом визначається банком у межах встановленого діапазону з урахуванням динаміки фактичних значень інтегрального показника, коефіцієнта покриття боргу, якості менеджменту боржника – юридичної особи, ринків збуту продукції, наявності бізнес-планів, рейтингів боржника – юридичної особи (за наявності) та інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу.

Суб'єктом виступає фізична особа:

1) оцінка фінансового стану боржника – фізичної особи, в тому числі тієї, яка є суб'єктом господарювання, здійснюється на підставі кількісних та якісних показників (4 класи);

2) питома вага кількісних показників у загальній оцінці фінансового стану боржника – фізичної особи має становити не менше ніж 70%;

3) для боржника – фізичної особи, що є нерезидентом, клас визначається на підставі оцінки його фінансового стану та ризику країни місцезнаходження і обирається нижчий із них;

4) оцінка стану обслуговування боргу здійснюється аналогічно до боржників – юридичних осіб.

Суб'єктом виступає банківська установа:

1) оцінка фінансового стану банку-боржника здійснюється на підставі

даних його фінансової і статистичної звітності;

2) для банку-боржника, що є нерезидентом, клас визначається на підставі оцінки його фінансового стану та ризику країни місцезнаходження і обирається нижчий із них;

3) оцінка стану обслуговування боргу здійснюється аналогічно до інших боржників;

4) показник ризику за кредитом визначається банком у межах встановленого діапазону з урахуванням рейтингів банку боржника (за наявності), наявності бізнес-планів, інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу.

За коштами розміщеними в інших банках – оцінка фінансового стану банку-контрагента не здійснюється; за банком-контрагентом, що є резидентом, показник ризику визначається на підставі оцінки стану обслуговування боргу; за банком-контрагентом, що є нерезидентом, показник ризику визначається на підставі оцінки стану обслуговування боргу та ризику країни місцезнаходження і обирається нижчий із них. Коли суб'єктом виступає бюджетна установа: оцінка фінансового стану боржника – бюджетної установи здійснюється на підставі даних його фінансової і бюджетної звітності (4 класи); оцінка стану обслуговування боргу здійснюється аналогічно до інших боржників. За групою фінансових активів: забезпечення до розрахунку суми резерву за групою фінансових активів не береться; показник ризику визначається залежно від кількості календарних днів прострочення боргу [43].

В економічній літературі виділяють чотири основних причини виникнення кредитного ризику:

1) несприятливі чи різкі зміни в економічній, фінансовій, політичній системі країни, виникнення кризових явищ в економіці або в її секторах, що спричиняє зниження ділової активності суб'єктів господарювання;

2) раптова нездатність дебіторів банків отримувати заплановані обсяги фінансових результатів, зважаючи на об'єктивні економічні процеси чи характер ведення бізнесу;

- 3) зміна ринкової вартості тих банків, які виступали заставою при кредитуванні;
- 4) зловживання клієнтами при використанні кредиту [87].

Можемо спостерігати що причин виникнення кредитних ризиків є безліч. Проте всі вони тісно переплітаються між собою, тому що є результатом проведення кредитних операцій.

На нашу думку основними причинами виникнення кредитного ризику є наступні:

1. Нездатність позичальника адекватно прорахувати свої грошові заощадження. Що у наслідок нестабільності економічної, політичної чи іншої не передбаченої ситуації призведе до неспроможності позичальника виконати зобов'язання по кредиту, що призведе до ризикової ситуації;
2. Невпевненість у вартості застави, як була прийнята як забезпечення кредиту. Це означає що позичальник обов'язково повинен мати у власності майно, яке банк за необхідності зможе реалізувати;
3. Причиною кредитного ризику ще можуть бути і самі банки, які працюють не на якість кредитного портфеля а на збільшення кількості наданих кредитів. Тобто банки не проводять належної оцінки кредитоспроможності позичальників, що призводить до виникнення ризикової ситуації.

1.2. Фактори (чинники) впливу на кредитний ризик

У науковій літературі характеристиці факторів, що викликають кредитний ризик, приділяється достатня увага. Проте, в економічній літературі також не має єдиної думки, щодо кількості та класифікації чинників, що спричиняють кредитні ризики в банківській діяльності. В.В Вітлінський зазначає: «До чинників ризику слід віднести виключно не детерміновані (ймовірнісні, розпливчасті) процеси, що протікають у банку та його економічному оточенні» [10, с. 21].

В.А. Чернов чинники ризику поділяє в залежності від можливості управління на три групи: регульовані, тобто ті якими є можливість управляти; умовно регульовані; не регульовані [85, с. 22].

Л.О. Примостка досліджує фактори банківських ризиків, зокрема вони поділяються на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносять такі фактори, як: політичні, соціально-економічні та регіонально-галузеві. До внутрішніх факторів автори відносять: фінансові, організаційні та функціональні [69, с. 9].

У.В. Владичин поділяє чинники банківського ризику на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх автор відносить: складність організаційної структури банку, рівень кваліфікації банківських працівників, зміни в кадровій політиці тощо. До зовнішніх чинників відносить: зміни економічних умов діяльності банку та законодавства країни, застосування інформаційних технологій, форс- мажорні обставини тощо [11, с. 554].

До ризикоутворюючих факторів кредитного ризику відносять:

- значний обсяг кредитів, наданих вузькій групі позичальників або галузей;
- часта зміна кредитної політики;
- висока частка кредитів для фінансово нестабільних позичальників;
- концентрація діяльності банку в маловивчених, нових нетрадиційних для банку сферах діяльності;
- надмірна довіра до забезпечення кредитів;
- незадовільна диверсифікація кредитного ризику;
- відсутність адекватної або достатньої інформації для аналізу і розуміння параметрів кредитного ризику;
- недоліки в методології розрахунку резервів під можливі втрати по активних операціях [2].

Джерелами ризику вважають чинники (явища, процеси), які спричиняють невизначеність результатів (конфліктність).

Отже джерелами виникнення кредитного ризику можуть бути:

- 1) нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів;

- 2) недоліки при оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування тощо;
- 3) зміни в економічній системі, які можуть здійснити вплив на фінансовий стан позичальника (наприклад, зміна податкового законодавства) тощо.

Розглянемо загальну характеристику джерел виникнення кредитного ризику при провадженні банками кредитування конкретних позичальників.

1) Ризик, пов'язаний із позичальником, гарантом, страховиком:

- об'єктивний (фінансових можливостей) – нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів;
- суб'єктивний (репутації) – репутація позичальника (гаранта, страховика) в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання;
- юридичний – недоліки при оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування.

2) Ризик, пов'язаний із предметом застави:

- ліквідності – неможливість реалізації об'єкта застави;
- кон'юнктурний – можливість знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди;
- загибелі – загибель предмета застави;
- юридичний – недоліки при оформленні договору застави.

3) Системний ризик – зміни в економічній системі, які можуть здійснити вплив на фінансовий стан позичальника (наприклад, зміна податкового законодавства);

4) Форс – мажорний ризик – землетруси, повені, катастрофи, смерчі, страйки, військові дії [43].

Залежно від сфери виникнення чинники кредитних ризиків розподіляються на три групи. Даний розподіл ми відобразили у додатку Б.

У зовнішньому середовищі діяльності банків та їхніх контрагентів постійно відбуваються процеси, які зумовлюють перспективні та сприятливі умови для

кредитування банками нових клієнтів, економічно значущих галузей та регіонів, інноваційних проектів або, навпаки, створюють додаткові труднощі, що виявляються у підвищенні негативної дії кредитних ризиків та зниження якості їхніх кредитних портфелів банківських установ.

Спектр внутрішньобанківських чинників кредитних ризиків включає стратегічні, управлінські, організаційні та інформаційні фактори. Основними при регулюванні кредитних ризиків є стратегічні чинники. Без виваженої стратегії, чітко сформованої кредитної політики, встановлення прийняттого рівня кредитних ризиків, уважного кредитування нових клієнтів, наявності механізмів реструктуризації проблемних кредитів рівень прибутковості кредитних операцій банків буде низьким.

Організаційні чинники відображають рівень управління банком, ефективність організації кредитного процесу та управління ризиками, наявність структурних підрозділів та процедур регулювання кредитних ризиків, розподіл функціональних обов'язків і відповідальності між працівниками. Фактори цієї групи визначають якість регулювання кредитними ризиками в банку. Врахування при оцінюванні кредитних ризиків умов роботи спеціалістів, психологічного клімату в колективі, приватних інтересів, дотримання кредитними працівниками інструкцій, положень, нормативних документів, принципів кредитування, наявність належних механізмів контролю за документальним оформленням та використанням кредитів, кваліфікаційного рівня, компетенції та досвіду роботи працівників дає можливість визначити вплив управлінських чинників на рівень кредитних ризиків у банку. Детале відображення факторів виникнення кредитного ризику представлено у додатку В.

Чинники кредитних ризиків, притаманні діяльності позичальників, доцільно систематизувати відповідно до сфери їхнього виникнення та реального прояву за такими групами: характеристики контрагента, характеристики кредитної угоди, забезпечення повернення кредиту, рівень обслуговування кредиту позичальником. Такий поділ зумовлений тим, що наслідком недостатньої уваги кредитних працівників при оцінюванні кредитоспроможності клієнта є не лише

фінансовий стан та прибутковість об'єкта, що кредитується, а також галузь, вид діяльності та тип контрагента, його конкурентоспроможність, регіон діяльності, кредитна історія, репутація, рівень управління господарською діяльністю та користування іншими послугами банку-кредитора. В результаті неповного врахування цих чинників наслідками кредитних ризиків є втрати кредитних коштів банківських установ [79, с. 192].

Важливими чинниками кредитних ризиків є характеристики кредитної угоди. Адже на позитивний результат при кредитуванні контрагента впливають як вид кредитного продукту, термін, сума, процентна ставка, так і графік та джерела повернення кредиту, а також участь контрагента власними коштами у проекті, що кредитується. Вагомими недоліками, що призводять до втрат банків у процесі кредитування, є недотримання вимог документального оформлення забезпечення кредиту, недостовірність оцінки та неможливість реалізації застави чи незадовільний фінансовий стан та репутація страховика (гаранта) тощо.

Залежно від ситуації перелічені чинники, що належать до групи забезпечення повернення кредиту є причиною великої частки проблемних кредитів у портфелі банківських позик. Однак у більшості випадків саме рівень обслуговування кредиту контрагентом є фактором, який свідчить про негативні чи позитивні тенденції щодо наслідків кредитного ризику за конкретною угодою.

Таким чином, сплата процентів за кредит, згідно із встановленими умовами, незмінність графіка повернення кредиту, наявність поточного, валютного чи депозитного рахунку контрагента у банку-кредитора дає змогу стверджувати, що наслідком кредитного ризику, прийнятого банком за цією угодою, буде отримання доходу [39, с. 74-84].

Вчені Н.К. Жукова та Н.В. Зражевська наголошують що необхідно враховувати фактори, які збільшують ризик кредитного портфеля банку. До них відносять:

- 1) неконтрольована інтенсивність капіталізації виробничих відносин, яка спричинила негативні соціально-економічні наслідки;

- 2) недостатня структурованість кредитного і фінансового ринків (основна маса кредитних організацій – це структури, котрі не змогли визначити власну професійну орієнтацію);
- 3) загострення кризи платоспроможності виробничих підприємств та організацій – стратегічних клієнтів і позичальників банків;
- 4) відсутність інституціональних та фінансових умов іпотечного кредитування фізичних і юридичних осіб, що стримує активність стратегічних та фінансових інвесторів, які не виявляють інтересу до акцій «безземельних» підприємств;
- 5) брак практичного досвіду й професійної підготовки спеціалістів для роботи в умовах ринкової конкуренції;
- 6) застаріла нормативно-законодавча база, необхідна для регулювання кредитних відносин і банківської діяльності. [26].

Варто зазначити, що у період кризових явищ в економіці країни, варто згадати про фактори кредитних ризиків, які притаманні для такого стану економіки. Банки не враховували макроекономічні фактори ризику при оцінці позичальників і управлінні кредитним портфелем. Це стосується чинників, які визначають істотне зростання чинників ризику кредитного портфеля в нестабільних і негативних умовах, а саме макроекономічних факторів, які стосуються світової економіки, економічної ситуації в країні, регіональної присутності банку. Зазначені фактори найбільшою мірою визначають зростання проблемних боргів.

Характеризуючи головні фактори розгортання нинішньої банківської кризи, можна назвати серед інших такі основні її причини:

- 1) початок економічного спаду, в тому числі й унаслідок того що лопається спекулятивна бульбашка на окремих ринках, зокрема ринку нерухомості, що особливо проявилось на ринку іпотечного кредитування США у 2007 році;
- 2) недоліки у системі фінансового регулювання і нагляду за кредитними організаціями;
- 3) недоліки власне самого банківського ризик-менеджменту, коли у гонитві за надприбутками банки суттєво послабили контроль за надійністю позичкових

операцій і знизили вимоги щодо потенційних позичальників у частині оцінки їх кредитоспроможності та ліквідності застави.

Дві останні причини є визначальними з огляду на те як власне кризові явища в економіці позначаються на функціонуванні банківської системи і окремих банків, оскільки саме регулювання і ризик-менеджмент покликанні забезпечити стійкий розвиток окремих банківських установ за будь-яких негативних змін в економіці.

Із цього випливає, що саме ефективна організація ризик-менеджменту комерційних банків у частині реалізації ними своїх функцій із кредитного забезпечення розвитку економіки є найважливішим фактором активізації ролі і значення банківського сектору на етапі подолання кризових явищ, оскільки управління кредитними ризиком як необхідна умова нормальної взаємодії банків із потенційними позичальниками може стати запорукою активізації кредитної діяльності банківської системи загалом. Важливо наголосити, що саме у посткризовий період економічного розвитку значно посилюється вплив сукупності тих факторів, котрі підвищують кредитний ризик комерційного банку.

Серед цих факторів слід вказати такі:

- 1) значний розмір сум кредитів, виданих вузькому колу позичальників або галузей;
- 2) велика частка кредитів, що припадає на клієнтів, котрі зазнають певних фінансових труднощів;
- 3) концентрація діяльності банку в нових або маловивчених сферах;
- 4) значна частка нових та нещодавно залучених клієнтів, про яких банк не має в своєму розпорядженні достатньої інформації;
- 5) надання кредитів без наявності необхідної інформації й аналізу фінансового стану клієнта; нездатність отримати належне забезпечення за кредитом або взяття в заставу цінностей які важко реалізувати;
- 6) значні суми кредитів, виданих позичальникам, які взаємопов'язані між собою;
- 7) нестабільна економічна й політична ситуація в країні.

За умови дії зазначених факторів управління кредитним ризиком має розглядатися як цілісна система, що охоплює практичний механізм щодо ідентифікації ризику, оцінки його величини розробки надійних методів захисту. Усі елементи цієї системи управління банківськими кредитними ризиками у кінцевому підсумку являють собою поєднання різноманітних прийомів, способів і методів роботи персоналу банку, пов'язаного з організацією кредитних операцій [23, с. 9-10].

Існує велика кількість факторів, що спричиняють кредитний ризик як у кризові так і посткризові періоди. Проте кожна банківська установа має розробити власну ефективну систему ризик-менеджменту, яка допоможе зменшувати або уникати від впливу кредитного ризику.

1.3. Методи та інструменти управління кредитним ризиком

Успішна діяльність банку в цілому великою мірою залежить від обраної стратегії управління ризиками. Мета процесу управління банківськими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо. Управління банківськими ризиками, як правило, спрямоване на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризиків. Виняток становлять нецінові ризики, щодо яких не існує кореляції між їх рівнем та величиною винагороди банку [41, с. 345].

Варто зазначити єдиний підхід до трактування дефініції управління кредитним ризиком відсутній.

У. Владичин [11, с. 370], Г. Беленко [5, с. 29] та Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [71] вказують на наступне визначення управління кредитним ризиком – системний процес, завдяки якому банк виявляє власні ризики, оцінює їх величину, здійснює їх моніторинг, контролює свої ризикові позиції та бере до уваги відносини між різними категоріями ризику.

У роботах економістів таких, як О. В. Дзюблюка [22], В. В. Вітлінського [10], Л. О. Примостки [69], управління кредитним ризиком розглядається, як

специфічний вид діяльності, що складається з послідовності певних етапів. Зокрема, даний процес можна розділити на п'ять етапів:

- 1) виявлення ризику;
- 2) оцінка ризику;
- 3) вибір прийомів управління ризиком;
- 4) реалізація вибраних прийомів і методів;
- 5) оцінка результатів застосування прийомів і методів управління ризиками.

За О.В. Васюренко та О. М. Сидоренко система управління кредитним ризиком банку має включати [9, с. 270–279]:

- політику та положення про управління кредитним ризиком, що мають бути розглянуті та затверджені відповідно до принципів корпоративного управління; ці політика та положення підлягають періодичному перегляду;

- положення про кредитування, які враховують як балансові, так і позабалансові операції банку;

- належну інформаційну базу, яка дає можливість керівництву приймати обґрунтовані рішення про надання кредитів і оцінювати ризик на постійній основі;

- процес ідентифікації кредитів, якість яких погіршується; - належну роботу з проблемними активами;

- підготовку та подання періодичних звітів керівникам і спостережній раді з достатньою інформацією для оцінки рівня ризику;

- функцію незалежних перевірок кредитної діяльності, призначенням яких є аналіз якості як окремих кредитів, так і кредитного портфеля у цілому.

Вітчизняні науковці пропонують наступні дві групи методів управління кредитним ризиком:

- 1) методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики;
- 2) методи управління ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

До першої групи методів можуть бути віднесені:

- 1) аналіз привабливості проекту, що кредитується;

Аналіз привабливості проекту, який кредитується, полягає у визначенні його реалістичності з ділового та економічного поглядів, у встановленні ступеня відповідності суми та строків кредиту меті цього проекту, а також оцінці достатності запропонованого забезпечення за кредитом.

2) оцінка кредитоспроможності позичальника;

У процесі оцінки кредитоспроможності позичальника визначається рівень ризику кредитної операції. Вітчизняні банки розробляють власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальників, в основу яких, як правило, покладено методичні рекомендації Національного банку щодо оцінки кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника [49, с. 105-108].

При оцінці кредитоспроможності позичальників банки повинні враховувати нормативні вимоги НБУ, зокрема Рекомендації щодо визначення фінансового стану позичальників (постанова НБУ № 323 від 29.09.97) та Положення про порядок формування і використання резерву на можливі втрати за позиками комерційних банків (затверджене правлінням НБУ № 520 від 16.12.98). Згідно з цими документами НБУ виділяє три групи позичальників: юридичні особи, крім комерційних банків; комерційні банки; фізичні особи [55, с.100].

3) структурування кредиту;

Структурування кредиту – це визначення параметрів кредиту, які б відповідали потребам клієнта та мінімізували кредитний ризик банку, забезпечуючи умови своєчасного погашення кредиту і нарахованих процентів за користування кредитом. Основною метою структурування є визначення ступеня допустимості та виправданості кредитного ризику й розробка заходів, які знижують можливість втрат від проведення цієї кредитної операції.

Одночасно правильно структурована угода є елементом системи «раннього реагування», що означає, що порушення позичальником певних фінансових умов або небажання виконувати умови нефінансового характеру (своєчасне надання до банку оновленої фінансової звітності, довідок щодо заборгованості з інших банків, незалежні експертні оцінки заставного майна, страхування заставного майна тощо) має свідчити про суттєві зміни у діяльності позичальника та,

відповідно, ймовірність погіршення фінансового стану або про небажання виконувати умови кредитного договору, наслідком чого має бути зміна профілю ризику самої кредитної операції. У такому випадку банку слід переглянути умови кредитування, зокрема, ліміт кредитування, строки, процентну ставку, графік погашення тощо або розпочати роботу по стягненню заборгованості у примусовому порядку у разі небажання недобросовісного позичальника виконувати свої зобов'язання [78, с. 159].

4) оформлення кредитного договору;

У процесі оформлення кредитного договору визначаються умови, які б задовольняли потреби як позичальника, так і банку. На цьому етапі кредитний договір, договір застави та інші документи (договір гарантії або поручительства, підтвердження прав власності тощо) повинні ретельно перевірятися юридичними службами та представниками контролюючих підрозділів з метою недопущення помилок і зниження документарного ризику [49, с. 106].

У практиці роботи українських комерційних банків найпоширенішими формами забезпечення зобов'язань позичальника перед банком є застава майна, гарантія (поручительство) третьої особи, стягнення пені і штрафів, переуступка на користь банку вимог і рахунків позичальника третій особі, страхування відповідальності позичальника перед банком за неповернення кредитів і ризику непогашення кредитів. Правові основи цих форм застави визначені Цивільним кодексом України. Слід зазначити, що нещодавні події банківської кризи довели недостатність цих методів забезпечення та їх неефективність [55, с. 100].

5) кредитний моніторинг.

Основна мета кредитного моніторингу полягає в тому, щоб не допустити підвищення кредитного ризику понад установлений рівень. На підставі кредитного моніторингу банк може оцінити сукупний ризик кредитного портфеля та визначити майбутню потребу в нарощуванні банківського капіталу [49, с. 106].

З метою якісного проведення роботи у сфері здійснення ризикованих операцій банк зобов'язаний розробити, затвердити, а також впровадити такі окремі внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу, що

мають оновлюватися на постійній основі з урахуванням змін до законодавства України, а також подій, які можуть вплинути на певні ризики банківської установи – Правила внутрішнього моніторингу банку; Програма ідентифікації та вивчення клієнтів банку; Програма здійснення моніторингу за певним напрямом діяльності банку в процесі обслуговування клієнтів (розрахункових та касових операцій, вкладних (депозитних) операцій, валютних операцій, операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, операцій з цінними паперами, кредитних операцій тощо) [7, с. 38].

Методи управління ризиками на основі кредитного портфеля. Дані методи використовуються для підтримки рівня ризику, який може виникнути у кредитному портфелі у допустимих межах, а також для отримання запланованого рівня доходу.

Диверсифікацію кредитного портфеля банку можна визначити як процес модифікації складу та структури за допомогою кредитів, що відрізняються один від одного за основними параметрами і характеристиками [19, с. 41].

Розподіл кредитного портфеля, а тим самим здійснення диверсифікації, полягає в наданні кредитів клієнтам, діяльність яких має відмінності за певними параметрами.

Залежно від цих параметрів вирізняють галузеву, географічну та портфельну диверсифікацію.

Географічна диверсифікація полягає в лімітуванні кредитних ресурсів залежно від регіонів, у яких знаходяться філіали чи представництва банку у випадку, коли банк працює на території однієї країни. Для великих банків такий поділ відбувається на рівні країн, що дає можливість уникнення ризиків, пов'язаних із несприятливими політичними, економічними та природними умовами.

Сутність галузевої диверсифікації в тому, що для здійснення кредитування обираються ті галузі, фази економічної активності яких не співпадають одна з одною. Таким чином, коли в одній галузі спостерігається спад, інша знаходиться

на підйомі, а з часом ситуація змінюється на протилежну, що суттєво знижує ризики та дає можливість отримувати рівномірний прибуток.

Портфельна диверсифікація означає поділ кредитних ресурсів залежно від категорій позичальників – великі та середні компанії, підприємства малого бізнесу, банківські установи, фізичні особи, урядові організації тощо. У даному випадку ризики також не мають взаємної залежності, що створює баланс за несприятливого розвитку економічної ситуації [70].

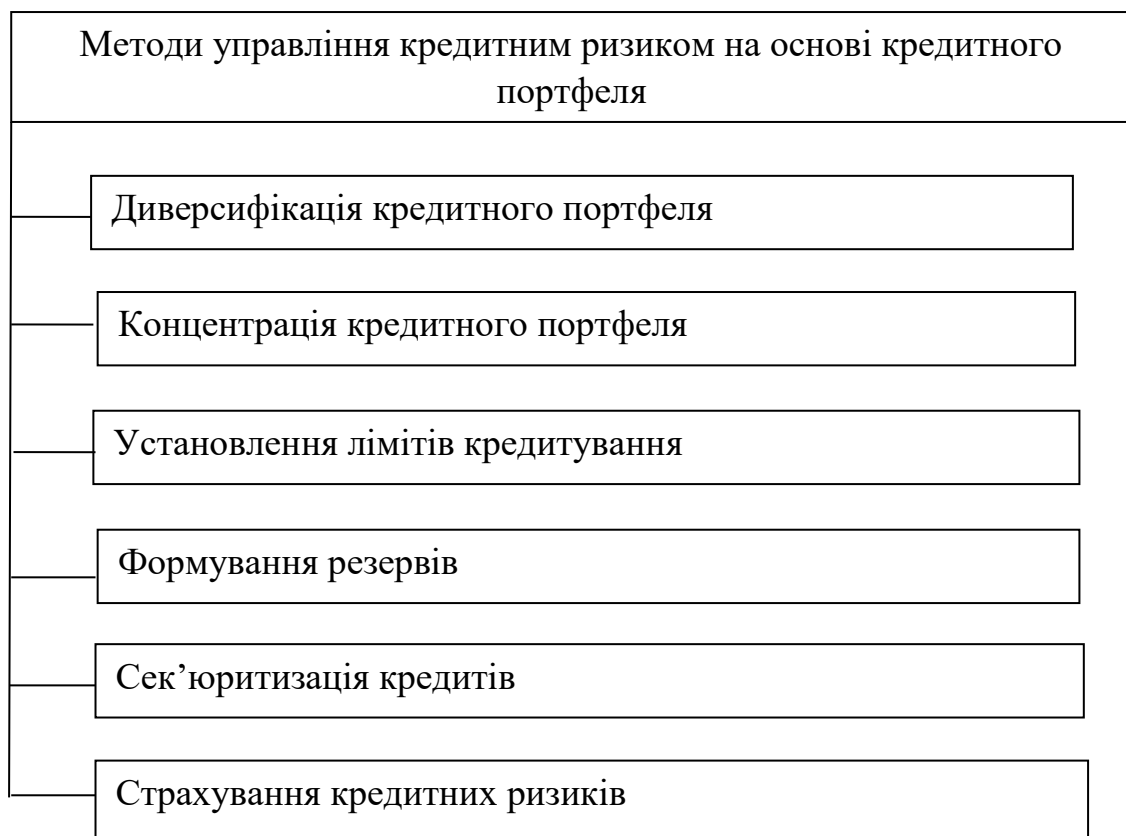

Рис. 1.2. Методи управління кредитним ризиком на основі кредитного портфеля

За визначенням, поданим у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, концентрація – зосередження, скупчення ризику, тобто його нерівномірний розподіл між об'єктами [74].

Відносно кредитних портфелів такими величинами можуть бути частки кредитних портфелів окремих банків (груп банків) у банківській системі України, а також зосередження в структурі кредитних портфелів банків певної категорії

кредитів. Формуючи кредитний портфель, банкам слід додержувати певного рівня концентрації, оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку [70].

Для уникнення надмірної концентрації кредитних портфелів регуляторним органам слід встановити обмеження не тільки у вигляді нормативів кредитного ризику за окремим клієнтами, а й відносно максимальної частки кредитного портфеля в активах, особливо для банків з низьким рівнем капіталізації [53, с.190].

Встановлення лімітів – це метод управління кредитним ризиком, який полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих кредитів або кредитного портфеля в цілому. Ліміт встановлюється як максимально допустимий розмір кредиту, наданий одному позичальнику чи групі позичальників, і виражається як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). За базу під час розрахунку відносних показників може братися розмір капіталу банку, розмір кредитного портфеля, валюта балансу та інші показники. Наприклад, ліміт може бути встановлений як максимально допустимий розмір кредиту, виданий одному позичальнику в грошовому вираженні, або як максимально допустиме відношення суми кредитів, наданих у певну галузь економіки до загальної суми кредитного портфеля.

Крім того, банк встановлює ліміти для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо прийняття рішення про видачу кредиту. Наприклад, встановлюються ліміти, в межах яких рішення про видачу кредиту може приймати працівник або начальник кредитного відділу. У разі перевищення суми кредиту, що надається, розміру встановленого ліміту рішення про видачу приймається кредитним комітетом цього структурного підрозділу банку або підрозділу, що стоїть вище (наприклад, філії, департаменту, головного банку). Тобто лімітування дає змогу обмежити кредитний ризик у межах встановленого ліміту кредитного портфеля для банку, відділення, філії, департаменту [13].

Нормативи кредитного ризику (*credit risk limits*) – економічні нормативи, встановлені Національним банком України з метою зменшення банківських

ризиків, та недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Нормативне значення нормативу Н8 не повинно перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку [16].

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (далі – норматив Н9) установлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку.

Норматив Н9 визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) встановлюється з метою обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів.

Норматив Н10 розраховується як співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і 100% суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів, та статутного капіталу банку. Нормативне значення коефіцієнта Н10 не повинно перевищувати 30% [16].

Сек'юритизація кредитів (від англ. securities - цінні папери) - спосіб трансформування боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів у формі цінних паперів. Сек'юритизація кредитів є однією з форм продажу банками своїх кредитних вкладень. Її суть полягає в тому, що банк емітує під частину дохідних активів цінні папери і реалізує їх на відкритому ринку.

Для проведення сек'юритизації банк має створити значні якісні активи, ідентичні за характером, строками і дохідністю (наприклад, іпотечні кредити, автокредити або мікрокредити), що об'єднуються у пул, під який банк здійснює емісію цінних паперів, подібних до звичайних облігацій, що гарантують виплату відсотків з певною періодичністю (наприклад, щоквартально чи щомісячно). Інвестор, який придбав такі цінні папери, одержує право на частину пулу і відповідно на отримання доходів, джерелом яких є відсотки й суми платежів із погашення основного боргу за кредитом. У такий спосіб банк повертає кошти, витрачені на придбання неліквідних активів. За допомогою сек'юритизації банки поліпшують ліквідність, підвищують якість кредитного портфеля, знижують кредитний і відсотковий ризики, пов'язані з цими активами, а водночас продовжують обслуговувати сек'юритизовані позики, інкасувати відсотки і платежі за основним боргом, одержуючи відсоткові доходи.

Використання таких методів як диверсифікація та сек'юритизація несе в собі однаковий недолік – висока вартість застосування. Диверсифікація потребує проведення постійного аналізу та використання інструментарію, який дозволить виміряти диверсифікацію, щоб попередити її надмірний рівень, а це в свою чергу потребує високі інтелектуальні можливості. Сек'юритизація представляє собою ефективний і визнаний практикою українських банків метод. Але даний метод є дорогим і не кожен банк може собі його дозволити [82, с.63-64].

Страховання кредитних ризиків передбачає відшкодування страховою компанією кредитору коштів у разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом, тобто страхування кредитних ризиків спрямоване на захист інтересів кредитора в ситуаціях неплатоспроможності позичальника. Нажаль, страхування кредитних ризиків поки що не набуло значної популярності в Україні через недостатність розвитку фінансового сектора та економічної нестабільності. Але з кожним роком фінансово-кредитні установи нашої держави стають все більше зацікавленими у страхуванні своїх кредитних ризиків [77, с. 55-58].

Такий вчений як С.Н. Кабушкін систематизував і виділив основні групи методів, розкрив характер їх дії та зміст [28].

Найчастіше банки звертаються до таких груп методів як уникнення та мінімізація кредитного ризику. Це можна пояснити тим, що вони прямо діють на кредитний ризик, тому результати управління можна передбачити та тримати під контролем.

Так як методи уникнення ризику передбачають відмову від кредитування, то методи мінімізації передбачають безпосередню роботу з кредитним ризиком банку та управління ним. Зважаючи на це є сенс розглянути та обґрунтувати саме методи мінімізації ризику.

Методи мінімізації ризику включають в себе такі заходи як: оцінка кредитоспроможності, лімітування, резервування, диверсифікація, структурування, забезпечення, концентрація.

У. В. Владичин визначає, що основними критеріями оцінювання кредитного ризику є кількісний та якісний аналіз. Якісний аналіз кредитного ризику (ідентифікація ризику) полягає у виявленні причин та сфер його виникнення. Кількісний аналіз полягає у визначенні рівня кредитних ризиків банку.

Найбільш поширеними методами кількісного аналізу кредитного ризику є:

1) статистичний метод, який використовується для обчислення очікуваної тривалості кожної роботи і проекту в цілому та полягає у тому, що для розрахунку ймовірностей виникнення збитків аналізуються всі статистичні дані, що стосуються результативності здійснення банком розглянутих операцій;

2) метод аналізу доцільності витрат, який ґрунтується на тому, що у процесі банківської діяльності витрати за кожним конкретним напрямом та окремим елементом мають неоднаковий ступінь ризику. Даний метод орієнтовано на ідентифікацію потенційних зон ризику;

3) метод експертних оцінок, який має суб'єктивний характер і полягає в оцінюванні експертами ризику, поданні ними оцінок минулої ситуації та перспектив розвитку в майбутньому. Цей метод, як правило, застосовується при недостатній кількості інформації або при визначенні рівня ризику напряму діяльності банку, який не має аналогів. При використанні цього методу банк може виділяти певну групу ризиків та розглядати їхній вплив на діяльність банківської

307]										
Г. Антонюк [3, с. 94]	+						+	+	+	
Є. Іода [27, с. 19-21]	+		+	+	+	+				+
В. Шелудько [86, с. 178]	+						+	+	+	
М. Лапішко [37, с. 188]	+		+	+				+		
Н. Внукова [12, с. 62]	+		+	+		+		+		+

Проаналізувавши табл. 1.3., можна дійти висновку, що однозначної точки зору що методів управління немає. У працях більшості авторів можемо відслідкувати наявність таких методів як: розподіл, резервування, утримання та страхування.

Розглянувши методи управління кредитними ризиками, варто згадати і про механізми за якими здійснюється управління кредитними ризиками.

Механізм управління кредитним ризиком за К.М. Д'яконов [20].

Рис. 1.3. Механізм управління кредитним ризиком

Діяльність ризик-менеджменту направлена на пошук альтернатив, розробку дієвого механізму управління кредитним ризиком та визначення достатності розроблених процедур. Адже саме від цього залежить якість кредитного портфелю банку. Специфіка механізму управління кредитним ризиком в кожному банку має свої особливості [31, 245-249].

Даний механізм включає організаційно- інституційну підсистему та економічну підсистему. Проте даний механізм характеризує управління кредитним ризиком на рівні банківської системи в цілому. І його реалізації допоможе банкам зменшувати вплив кредитного ризику за умови якщо буде створюватися єдина інформаційна база про кредитоспроможність клієнтів, будуть вводитися санкції та штрафи у разі порушення процесу кредитування.

На нашу думку, найпростішим механізмом управління кредитним ризиком є механізм, який представив О.В Дзюблюк [22].

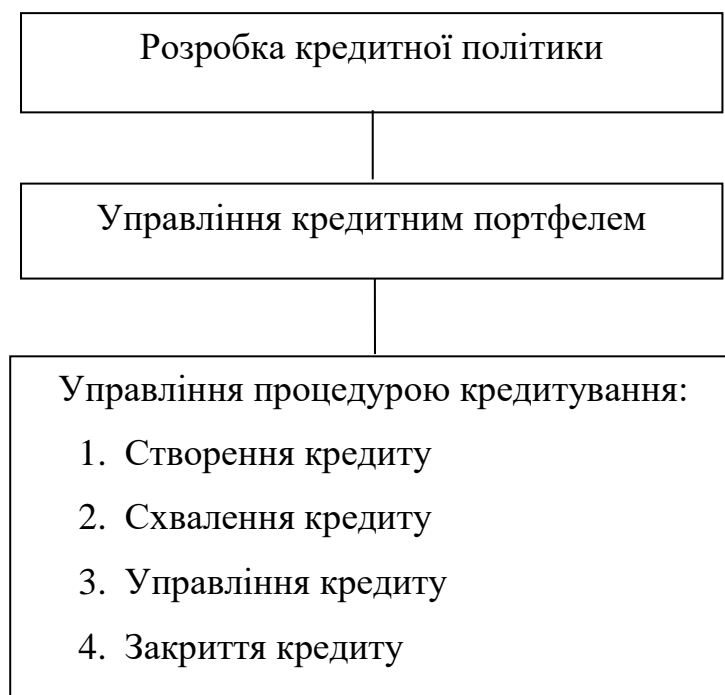

Рис 1.4. Найпростіший механізм управління кредитним ризиком

Даний механізм управління кредитним ризиком полягає в розробці та реалізації кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфеля та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування.

Виходячи з вище наведеної інформації, ми можемо стверджувати, що методів управління є досить багато. Але банківські установи мають використовувати їх у сукупності та встановлені послідовності для зменшення негативних наслідків від потенційних ризиків.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження кредитного ризику на його наслідків для банківської системи можна зробити такі висновки:

1. В економічній літературі подаються різноманітні тлумачення таких понять, як: кредитний ризик, управління кредитним ризиком, фактори виникнення кредитного ризику та інструменти управління. І саме від чіткого визначення цих понять залежить ефективність реалізації системи ризик-менеджменту.

2. Кредитні ризики можна класифікувати по-різному. Найбільш грамотною можна вважати класифікацію, в основу якої покладено такі ознаки кредитного ризику: суб'єкт виникнення, за локалізацією, за рівнем прийняття рішення, за причинами виникнення, за витратами, за напрямками використання кредитів, за методами мінімізації, за типом аналізу, за сферою виникнення.

3. Вирішення теоретичних і практичних питань, щодо управління кредитним ризиком потребує уточнень і удосконалень. Оскільки не існує єдиних підходів до вирішення даного питання. Також банківським установам при здійсненні управління кредитним ризиком необхідно враховувати зміни в економіці. Також для індивідуального та портфельного кредитного ризику необхідно виокремлювати різні інструменти управління.

4. Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку. Тому управління кредитними ризиками – є найважливішим завданням будь-якого банку, а вибір правильного методу управління кредитним ризиком дозволить підвищити надійність, стабільність та конкурентоспроможність банківської системи, що позитивно впливатиме на загальний економічний стан країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБАНК»

2.1. Аналіз кредитного портфеля банку

Кредитний портфель – це сукупність усіх кредитів банку, які він надає своїм клієнтам і які структурує за встановленими критеріями.

Протягом усієї діяльності АТ «Ощадбанк» розширював і змінював кредитні продукти відповідно до потреб наявних і потенційних клієнтів. Для комплексного аналізу і характеристики кредитного портфеля, необхідно проаналізувати кредити, надані юридичним і фізичним особам. Також необхідно здійснити аналіз цілей на які видавалися кредити.

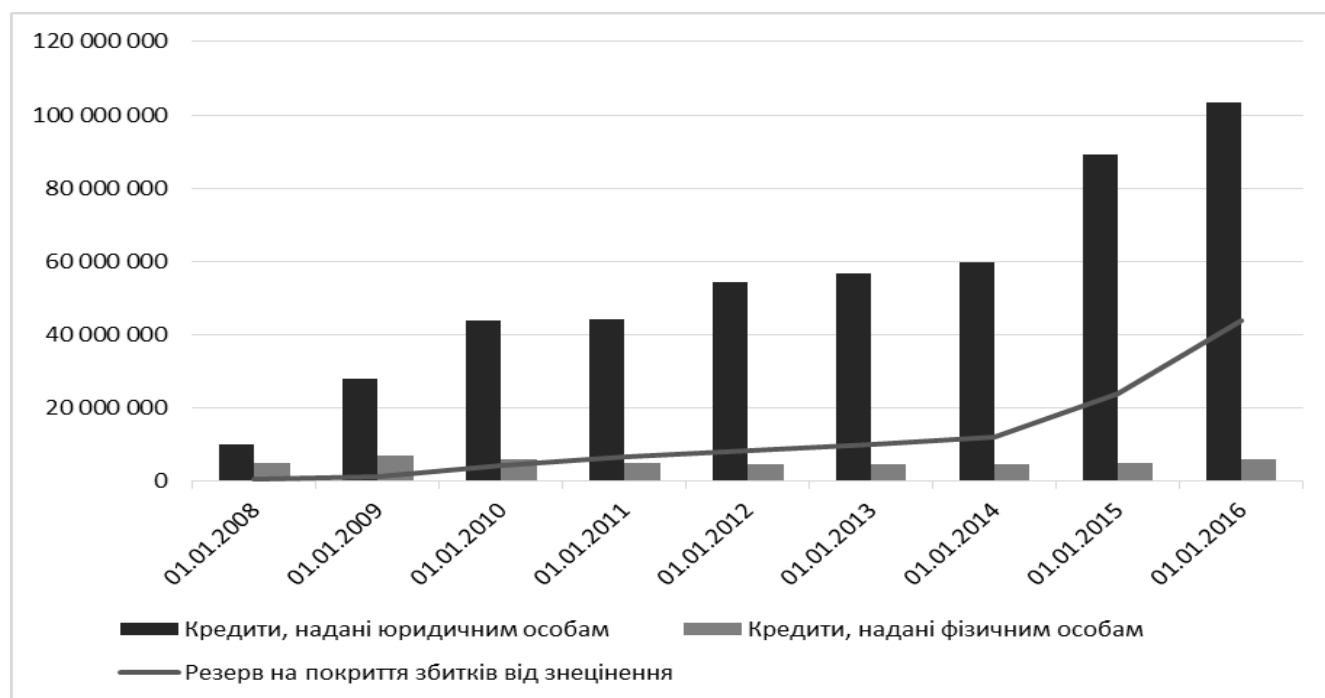

Рис. 2.1. Аналіз кредитного портфеля АТ «Ощадбанк»

З даних рис.2.1. робимо висновок що за аналізований період спостерігається тенденція зростання кредитів, наданих юридичним особам. Якщо станом на 01.01.2008 року даний показник становив 3 691 571 тис. грн. то станом на 01.01.2016 року зріс у 27,9 раз і становив 103 249 789 тис. грн. Незначне зростання кредитів, що видавалися юридичним особам спостерігалось у період з 01.01.2010 до 01.01.2011 року збільшення відбулося на 193 967 тис.грн.

Проте можемо спостерігати стрибкоподібну тенденцію кредитів, наданих фізичним особам. Обсяг наданих кредитів зростав до 2009 року і становив 7368202 тис.грн.

У 2009 році банком банку було надано кредитів фізичним особам на суму 1734532 тис. грн., що, грн, на 65,3%, менше, ніж у 2008 році.

Погашено кредитів фізичними особами на загальну суму 3120086 тис. грн., У 2009 році з фізичними особами укладено 63153 кредитні договори, що на 189931, або на 75%, менше, ніж у 2008 році. 2010 року установами банку було надано кредитів фізичним особам на загальну суму 1 724 096 тис. грн.

Кредитний портфель фізичних осіб з урахуванням позабалансових зобов'язань станом на 01.01.2011 склав 4836006 тис. грн., без урахування позабалансових зобов'язань 4614523 тис. грн. Сума іпотечних кредитів 2873872 тис.грн., або 62,3% кредитного портфеля фізичних осіб, кредитів на купівлю транспортних засобів 809268 тис.грн., або 17,5%, заборгованість за кредитами під платіжні картки 253713 тис.грн., або 5,5%.

Протягом 2013 року банком було видано кредитів на суму 5491143 тис.грн., що на 53% (1891921 тис.грн.) у порівнянні з 2012 роком. Сума іпотечних кредитів становить 1383509 тис. грн., і складає 30,4% всього кредитного портфеля. Споживчі кредити які забезпеченні нерухомістю – 1675333 тис. грн., кредити на купівлю транспортних становлять 426300 тис. грн., або 9,4%, заборгованість за кредитами під платіжні картки складає 15,1% кредитного портфеля фізичних осіб.

Станом на 01.01.2016 року обсяг кредитного портфеля становив 5961570 тис.грн., що на 1014097 тис грн. більше у порівнянні з 2014 роком.

На сьогодні дійсно ситуація стала прямо протилежною передкризовим рокам. Якщо в докризовий період основна частка кредитних портфелів банку була сформована за рахунок фізичних осіб, то на сьогодні – це корпоративні клієнти. Така статистика має свої об'єктивні причини. По-перше, слід зазначити істотне падіння попиту на кредитування з боку фізичних осіб через істотне зниження реальної платоспроможності, по-друге, також не варто забувати і сумний досвід погашення валютних кредитів в кризовий період. Ця ситуація також мала своє

дзеркальне відображення і на банках, у яких в разі збільшився обсяг простроченої заборгованості за кредитами фізичних осіб, виданих в іноземній валюті, що до цих пір змушує банки орієнтуватися на максимальні обмеження рівня ризику кредитних операцій для такої категорії позичальників.

Ощадбанк входить до TOP-10 основних іпотечних кредиторів. Кредитування, у тому числі і під іпотеку, банк, усвідомлюючи свою соціальну значимість, не зупиняв навіть у кризові 2008-2010 рр. Більше того, Ощадбанк на постійній основі бере активну участь у реалізації державних іпотечних програм (наприклад, запроваджена в 2010 році і діє на сьогодні програма «Доступне житло»).

Аналізуючи кредитний портфель варто згадати про кредити, які пропонувалися банком, а також, про класифікацію кредитних продуктів. Варто зазначити, що з 2007 року банк демонструє наступну класифікацію кредитів, а саме: споживчі кредити, які забезпечені гарантією та порукою, іпотечні кредити, кредити з використанням платіжних карток, автокредити, інші споживчі кредити.

Аналізуючи дані додатка Д можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банку складають споживчі кредити. Станом на 01.01.2008 року вони складають 56,21%, також у цьому році був відсутній такий вид кредитування як з використанням платіжних карток. Збільшення обсягу кредитування відбулося до 2008 року. Світова економічна криза вплинула на всі сектори економіки включаючи банківський сектор, що призвело до зменшення обсягів кредитування.

Так для прикладу обсяг споживчого кредитування у 2009 році зменшився на 6,96% у порівнянні з 2007 роком. З даних таблиці можна спостерігати, що обсяги споживчого кредитування до сьогодні не зросли, а навпаки зменшилися і станом на 01.01.2015 року становили 1747728 тис.грн..

Значну частку кредитного портфеля займають іпотечні кредити, їх сума станом на 01.01.2016 року збільшилася на 23,14% у порівнянні з 2007 роком і становила 1524267 тис.грн.

Враховуючи те що в банку не були передбачені методики оцінки позичальників в умовах нестабільності, не здійснювався кредитний моніторинг на належному рівні, а також кредитування здійснювалося без дотримання базових принципів і належного рівня застави все це призвело до погіршення кредитного портфеля. Всі ці передумови змусили банк переглянути умови надання кредитів, ретельніше здійснювати оцінку кредитоспроможності позичальників, а також змінити підхід до забезпечення кредитів (табл. 2.1).

Оскільки ми вже розглянули обсяги виданих кредитів, кредитні продукти, то варто згадати і про суми кредитів, які забезпечені різними видами застави.

Таблиця 2.1

Динаміка кредитів, які були забезпечені заставою

Дані станом на	Кредити, забезпечені обладнанням та іншим рухомим майном та майновими правами на нього	Кредити, забезпечені державними борговими цінними паперами та гарантіями державних органів	Незабезпечені кредити	Кредити, забезпечені нерухомим майном та майновими правами на нього	Кредити, забезпечені грошовими коштами
01.01.2008	4 779 122		646 769	3 431 458	28 909
01.01.2009	27 450 017		323 748	7 180 348	8 664
01.01.2010	40 518 184		320 154	8 986 073	9 993
01.01.2011	38 030 637		1 964 733	9 040 923	60 596
01.01.2012	34 781 154	2 637 849	5 968 474	15 398 437	51 303
01.01.2013	31 844 848	3 351 506	5 735 197	19 897 251	517 549
01.01.2014	30 061 619	4 968 638	3 751 985	27 750 091	737 923
01.01.2015	39 953 719	4 050 062	18 562 765	29 762 526	1 930 652
01.01.2016	37 377 769	3 915 705	34 391 276	33 341 613	184 996

Так за останні роки спостерігається збільшення розмірів застави. Якщо станом на 01.01.2008 року такий показник як кредити забезпечені обладнанням

та іншим рухомим майном та майновими правами на нього складав 4 779 122 тис.грн. то станом 01.01.2011 року він зріс майже у 8 разів. Оскільки АТ «Ощадбанк» не припиняв здійснювати іпотечне кредитування і у кризовий і після кризовий період, то відповідно і зростали обсяги застави на кредити, які забезпеченні нерухомим майном та майновими правами на нього. Даний показник станом на 01.01.2008 року становив 3 431 458 тис.грн. що у майже 10 разів більше у порівнянні із 01.01.2016 роком. Також варто зазначити, що значне збільшення відбулося у показнику незабезпеченні кредити. Станом на 01.01.2008 року він становив 646 769 тис. грн. На протязі всього періоду даний показник все збільшувався, проте значного зростання він досяг у 2014 – 18 562 765 тис грн, що у 5 разів більше у порівнянні з 2013 роком. У 2015 році – 34 391 276 тис.грн.

Станом на 31 грудня 2015 та 2014 років до складу незабезпечених кредитів входили кредити, забезпечені порукою. 31 грудня 2015 та 2014 років кредити, забезпечені порукою, становили 5 374 914 тисячу гривень та 2 580 501 тисячу гривень, відповідно. Також у даний період до складу незабезпечених кредитів також входили кредити з використанням платіжних карток у сумі 1 242 128 тисячі гривень та 889 234 тисячі гривень, відповідно, сплата по яких здійснюється за рахунок надходжень по заробітній платі на ці карткові рахунки.

Протягом 2015 та 2014 років до складу незабезпечених кредитів входили кредити, забезпечення за якими знаходиться на території Автономної республіки Крим та території Донецької та Луганської областей, що не контролюється українською владою. Сума таких кредитів становила 17 733 474 тисячу гривень та 12 116 597 тисяч гривень, відповідно.

Ощадбанк входить до числа лідерів серед українських банків, які надають кредити підприємствам багатьох галузей економіки України: агропромислового комплексу, торгівлі і громадського харчування, машинобудування, будівництва, підприємствам ПЕК, переробної галузі та багатьох інших (додаток Е).

Ощадбанк пропонує своїм клієнтам-юридичним особам та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності кредити та кредитні лінії як у національній, так і в іноземній валюті.

Аналізуючи додаток Е можемо спостерігати що на протязі 2008 – 2010 років обсяг кредитів спрямовувався у нафтогазову та хімічну промисловість має тенденцію зростання. Так у 2008 році обсяг кредитів становив 53,71%, у 2009 році збільшився на 4,78%. У 2011 році нафтогазова та хімічна промисловість отримала кредитів на суму 21146681 тис. грн., або 35,94%.

У 2013 та 2012 роках найбільшу питому вагу кредитних вкладень було спрямовано у нафтогазову та хімічну промисловість 25% або 16069078 тис.грн. та 34% відповідно, 21% та 18% кредитів було спрямовано у будівництво та нерухомість. Розмір кредитів у галузь енергетики у 2013 році зменшився на 5% у порівнянні з 2014 роком і становив 18% у 2012 році зменшився на 10% у порівнянні з 2014 роком і становив

Активність Ощадбанку цього року спрямована на кредитування реального сектора економіки, мікро-, малого та середнього бізнесу. З точки зору галузевої спрямованості банк концентруватиме зусилля на агропромисловому комплексі, енергоефективності житлового та промислового секторів.

Загальнонаціональна програма енергоефективності “Ощадний дім”, що реалізується Ощадбанком, вже стала наймасштабнішою та популярною за всі роки незалежності України. Завдяки цій програмі тільки в 2015 році більше 60 тисяч українців подбали про утеплення свого житла та економію електроенергії, а відтак — і своїх коштів. Сума виданих банком минулого року “теплих” кредитів перевищила 1 млрд. грн. Цього року Ощадбанк відновив кредитування в кінці березня і за півтора місяця вже видав 235 млн. грн. кредитних коштів.

Цього року банк став активно працювати також на ринку кредитування малого та середнього бізнесу. Малі та середні підприємства на сьогодні є двигуном розвитку економіки. Чимало таких компаній потребують модернізації, і Ощадбанк готовий надати їм істотну підтримку. Так, було вдосконалено програму кредитування підприємців на придбання основних засобів з оформленням їх у заставу. Клієнти можуть купувати в кредит не лише нові транспортні засоби, але й будь-яке обладнання, а також основні засоби, що були у вжитку. Придбати в кредит можна легкові й вантажні автомобілі, автобуси, спецтехніку, дорожньо-

будівельні машини, трактори, комбайни, іншу сільськогосподарську техніку та навісне обладнання, виробниче й промислове устаткування.

Найбільшу питому вагу займають кредити надані у сектор енергетики, їх значення у 2015 році становило 25%, а у 2014 – на 2% менше. У 2014 році збільшилась питома вага кредитів наданих у сектор нафтогазової та хімічної промисловості. Варто зазначити що АТ «Ощадбанк» надає кредити державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України». Динаміку кредитування Національної акціонерної компанії «Нафтогаз Україна» продемонструємо на рис. 2.2.

У листопаді 2016 року банкір енергоринку в особі державного Ощадбанку призупинив кредитування держпідприємства «Енергоринок».

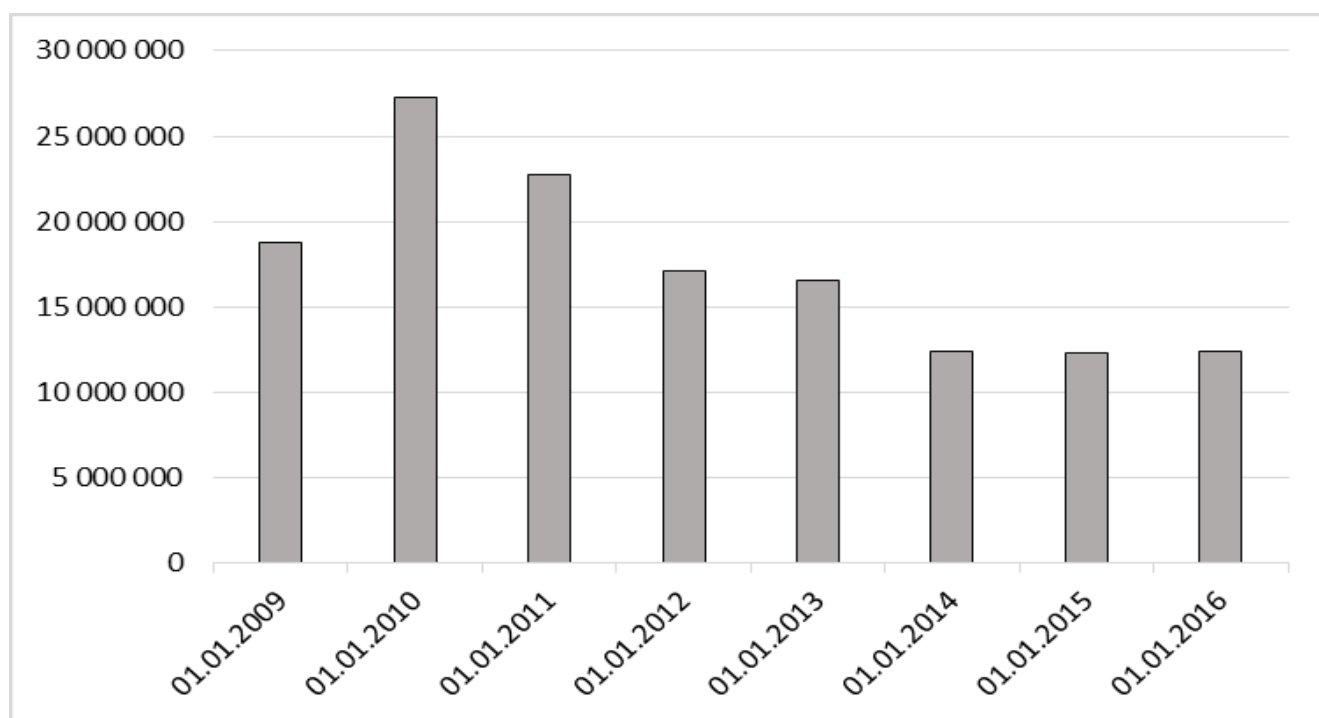

Рис 2.2. Динаміка кредитів, наданих державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»

Станом на 01.01.2008 та 01.01.2009 років позики в сумі 23,089,180 тисяч гривень (66%) та 1,980,791 тисячу гривень (22%) були надані десяти позичальникам або групам позичальників, відповідно, що являє собою значну концентрацію.

Станом на 31 грудня 2009 року кредити, надані пов'язаним державним компаніям Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» та ПАТ

“Укртранснафта” у сумі 29089711 тисяч гривень складали 58% від загального кредитного портфеля до вирахування резерву на покриття збитків від знецінення, що становить значну концентрацію операцій на одного позичальника та по операціях з пов’язаними сторонами.

Протягом 2010 та 2011 років частина заборгованості по кредитах, наданих пов’язаним державним компаніям Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України” та ПАТ “Укртранснафта” була погашена, відповідно рівень концентрації по кредитах даним позичальникам зменшувався. Станом на 31 грудня 2011 та 2010 років залишки за кредитами даних позичальників склали 20334165 тисяч гривень та 25061257 тисяч гривень, що становить 35% та 51%, відповідно від загального кредитного портфеля банку.

Протягом 2010 року банк реструктурував кредити, надані Національній акціонерній компанії “Нафтогаз України”, станом на кінець 2009 року балансова вартість яких становила 22782,403 тисячі гривень. Строк погашення кредитів змінився з 2010 року по 2011-2015 роки.

Станом на 31 грудня 2014 та 2013 років кредити, надані пов’язаному державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» складали 16% та 24%, від загального кредитного портфеля до вирахування резерву на покриття збитків від знецінення.

У період 31 грудня 2014 та 2013 років кредити, надані пов’язаному державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» балансовою вартістю 12 309 916 тисяч гривень та 12 445 616 тисяч гривень, відповідно, були використані як забезпечення за кредитами, отриманими від Національного банку України .

На протязі аналізованих 01.01.2016 та 01.01.2015 років кредити, надані пов’язаному державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» у сумі 15 208 715 тисяч гривень та 15 104 192 тисячі гривень, що складали 14% та 16%, від загального кредитного портфеля.

2.2. Оцінка кредитного ризику банку

Кредитний ризик являє собою ризик фінансового збитку для банку в результаті невиконання позичальником чи контрагентом свого зобов'язання. Кредитний ризик виникає, головним чином, у зв'язку з кредитами і авансами та інвестиційними цінними паперами.

Для цілей звітності з управління ризиками банк розглядає та консолідує всі елементи кредитного ризику (такі як ризик невиконання своїх зобов'язань окремими позичальниками та контрагентами, а також ризики, властиві певним країнам та галузям).

Під час надання та супроводження зобов'язань з кредитування (зобов'язання по невикористаних кредитах, акредитивах та гарантіях) керівництво використовує такі ж процедури та методології, визначені у положенні про кредитування та процедурах розгляду, затвердження та супроводження, що і для балансових зобов'язань з кредитування (кредитів). Рівень ризику банку перед будь-яким одним контрагентом (включаючи інші банки) ще більше обмежений за рахунок сублімітів на ризики, пов'язані із балансовими та позабалансовими статтями, які встановлюються кредитними комітетами та Правлінням. Керівництво здійснює моніторинг концентрації кредитного ризику по галузях/секторах та за географічним місцезнаходженням.

Банк здійснює управління кредитним ризиком шляхом встановлення лімітів для окремих позичальників та груп позичальників, які визначаються на основі рекомендацій відповідного Кредитного департаменту і департаменту ризиків та затверджуються відповідним Кредитним комітетом або Правлінням. У разі, якщо сума кредиту перевищує ліміт повноважень Правління, такі кредити затверджуються рішенням Наглядової ради. Банк також зменшує кредитний ризик, отримуючи заставу та інші види забезпечення кредитів. Процес банку з прийняття рішень про надання кредитів децентралізований.

Банк делегував окремі функції з управління кредитним ризиком від кредитних комітетів центрального апарату до регіональних (обласних) філій, надавши регіональним офісам право проводити певні операції, в межах

встановлених лімітів та повноважень, без отримання дозволу кредитних комітетів вищої інстанції. Приймаючи рішення про надання кредитів корпоративним клієнтам, банк оцінює потенційних позичальників на основі їх фінансового стану, відображеного у окремій фінансовій звітності, кредитної історії у банку та в інших фінансових установах, а також рівня ризику, пов'язаного з наданням кредиту конкретному позичальнику, використовуючи рейтингову шкалу.

При оцінці ризиків, пов'язаних з конкретним позичальником, банк бере до уваги:

- 1) фінансову стабільність;
- 2) обороти;
- 3) вірогідність повернення кредиту;
- 4) характер бізнесу позичальника.

А також такі фактори, як якість його менеджменту, основні напрямки діяльності, географічне місцезнаходження, постачальників, клієнтів, іншу заборгованість, ліквідність запропонованої застави та її достатність з точки зору кредитного ризику. Банк також враховує ризики, пов'язані із галуззю, в якій позичальник здійснює свою господарську діяльність.

Споживчі кредити видаються після виконання стандартної процедури затвердження. Максимальні ліміти по кредитах встановлюються з урахуванням доходу потенційного позичальника, стабільності його майбутніх доходів, ліквідності та якості застави. Регіональний (обласний) кредитний комітет (або, у разі перевищення ліміту, встановленого для філії, Кредитний комітет центрального апарату банку) розглядає заявку на отримання кредиту і виносить відповідне рішення стосовно її надання.

Аналіз кредитної якості кредитів, наданих клієнтам, коштів в банках, інвестицій, наявних для продажу, та інвестицій, утримуваних до погашення, здійснювався з 2006 року. У 2006 році була інша методика визначення кредитної якості кредитів. Кредитна якість визначалася на основі всього кредитного портфеля, проте був поділ за позичальниками, а саме, фізичні та юридичні особи (табл.2.2., табл.2.3.)

Таблиця 2.2

Якість кредитного портфеля фізичних осіб банку за 2006 – 2007 роки

Показники	Станом на 31.12.2006	%	Станом на 31.12.2007	%
Стандартні, тис. грн.	1050631	79,1	2142614	77,9
Під контролем, тис. грн.	208252	15,7	510669	18,6
Субстандарті, тис. грн.	27427	2,1	45158	1,6
Сумнівні, тис. грн.	14300	1,0	18976	0,7
Безнадійні, тис. грн.	28270	2,1	34040	1,2

Аналізуючи дані табл. 2.2., ми можемо спостерігати збільшення заборгованості по усіх її видах. Сума стандартної заборгованості у період з 2006 року зросла на 1091973 тис. грн. і у 2007 році становила 2142614 тис. грн., заборгованість під контролем зросла на 2,9%. Безнадійна заборгованість зросла на 5770 тис. грн. і станом на 01.01.2007 року становила 34040 тис. грн.

Таблиця 2.3

Якість кредитного портфеля юридичних осіб банку за 2006 – 2007 роки

Показники	Станом на 31.12.2006	%	Станом на 31.12.2007	%
Стандартні, тис. грн.	703677	29,8	1194598	22,9
Під контролем, тис. грн.	1216365	51,5	3341625	64,0
Субстандарті, тис. грн.	149752	6,3	403897	7,7
Сумнівні, тис. грн.	10309	0,4	11484	0,2
Безнадійні, тис. грн.	283657	12,0	268969	5,2

Аналізуючи табл. 2.3. можемо спостерігати, що при роботі з юридичними особами переважає заборгованість під контролем її сума у період з 2006 по 2007 роки зросла на 2125260 тис. грн. і станом на 31.12.2007 року становила 3341625 тис. грн.. Сума безнадійної заборгованості зменшилася на 14688 тис. грн. і станом на 31.12.2007 року становила 268969 тис. грн..

Інформацію про кредитну якість кредитів у 2008 році банк не подавав у фінансовій звітності. Про те 2009 року ця інформація була висвітлена (додаток К). Аналіз даних здійснювався по періодах з 2009 – 2010 (додаток К), 2011 – 2013 (додаток К1) та 2014 – 2015 років (додаток К2). Розбивка здійснювалася тому що у кожний з цих періодів відбувалася зміна структури даних

За роки, які закінчилися 31 грудня 2010 та 2009 років, Банк надавав позики ПАТ “НАК “Нафтогаз України” та його дочірній компанії ВАТ “Укртранснафта”. Банк застосовує спеціальну методику оцінки даного позичальника, що була розроблена аби урахувати ризики, притаманні даному клієнту, а саме: висока концентрація кредитних коштів, специфіка діяльності, генерації грошових потоків та прибутку, залежність від загальноекономічної та ринкової кон’юнктури. Банк не вважає, що існують свідчення знецінення щодо даного позичальника, однак обраховує резерви з урахуванням притаманних позичальнику ризиків.

Станом на 31 грудня 2010 та 2009 років знецінені кредити включали кредити, прострочені більше трьох місяців, на суму 3227262 тисячі гривень та 1887827 тисяч гривень, що складає 6.6% та 3.8% від загальної суми кредитного портфеля до вирахування резерву, відповідно.

Станом на 31 грудня 2010 та 2009 років нараховані відсотки по позиках, наданих клієнтам включали нараховані відсотки по знецінених позиках у сумі 696721 тисяча гривень та 235507 тисяч гривень.

З даних додатка К1 можемо спостерігати що знецінені кредити, надані клієнтам, кошти в банках та інвестиції, наявні для продажу щороку зростали. У 2012 році вони зросли на 389260 тис. грн. у порівнянні з 2011 роком, і становили 6735096 тис. грн., відбувся ріст і у 2013 році – 1892073 тис. грн. у порівнянні з 2012 роком і становили 8627169 тис. грн.

Станом на 31 грудня 2013 та 2012 років знецінені кредити включали кредити, прострочені більше трьох місяців, на суму 6968256 тисяч гривень та 4458533 тисячі гривень, що складає 10,8% та 7,3% від загальної суми кредитного портфеля до вирахування резерву, відповідно, нараховані відсотки по кредитах,

наданих клієнтам, включали нараховані відсотки по знецінених кредитах у сумі 1525865 тисяч гривень та 1213246 тисяч гривень.

Станом на 31 грудня 2015 та 2014 років знецінені кредити включали кредити, прострочені більше трьох місяців, на суму 49172079 тисяч гривень та 16874073 тисячі гривень відповідно (у тому числі кредити, видані клієнтам Кримського республіканського управління, становили 14724577 тисячі гривень та 10032138 тисяч гривень продемонструємо динаміку зміни кредитної якості кредитів наданих клієнтів та коштів в банках (рис. 2.3).

Протягом 01.01.2016 та 01.01.2015рр. кредити фізичним особам балансовою вартістю 95666 тисяч гривень та 312495 тисяч гривень відповідно були використані як забезпечення за кредитами, отриманими від дочірньої компанії Банку ПАТ «Агентство по рефінансуванню житлових кредитів» (Додаток К2).

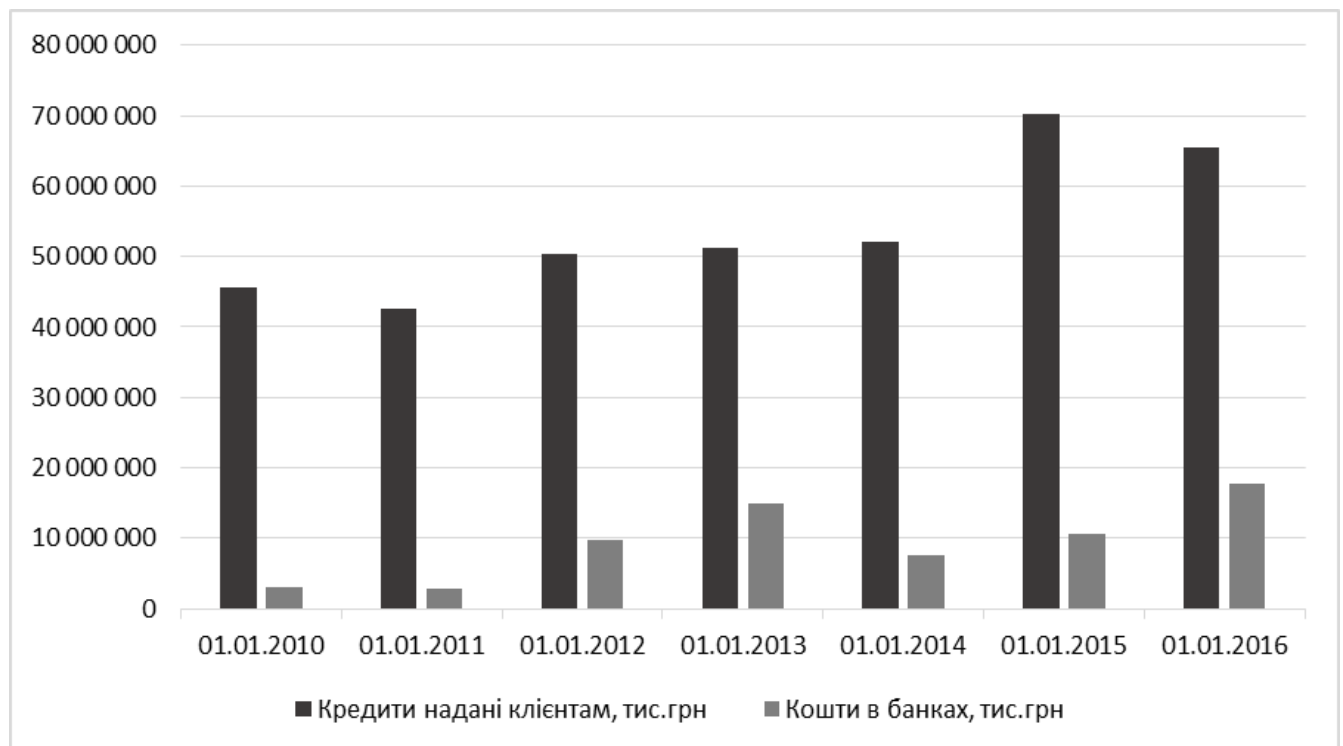

Рис.2.3. Динаміка зміни кредитної якості кредитів наданих клієнтам та коштів в банках

Аналізуючи рис.2.3., можемо зробити висновок, що обсяг кредитів наданих клієнтам у 2010 році зменшився у порівнянні з 2009 роком. Проте у 2011 році відбулося зростання кредитів наданих клієнтам зріс на 7887752 тис. грн. у порівнянні з 2010 роком. Протягом 2012 та 2013 років спостерігалася тенденція

зростання кредитів наданих клієнтам. Щодо коштів в банках то спостерігалася стрибкоподібна тенденція і її максимальне зростання відбулося у 2012 році і становило 14845996 тис. грн. Проте у 2013 році відбулося зменшення даного показника на 7227781 тис. грн..

Банк очікує, що значна частина кредитів, за якими має місце прострочення платежів більше ніж 3 місяці, будуть погашені за рахунок власних надходжень позичальників або реалізації забезпечення. Такі очікування банку ґрунтуються на тому, що значна частина прострочених корпоративних кредитів забезпечена ліквідною заставою, та надана підприємствам, які мають потенційну можливість відновити власну платоспроможність у зв'язку із покращенням загальноекономічної ситуації в країні. Спроможність банку отримати платежі по простроченим кредитами фізичних осіб пояснюється тим, що такі кредити переважно забезпечені нерухомістю або транспортними засобами. Більше того, навіть у разі недостатньої вартості забезпечення для погашення кредиту, банк не втрачає права вимоги на отримання платежів від позичальника до повного погашення кредиту.

У зв'язку з політичною і економічною ситуацією, яка склалася в Україні вітчизняна банківська система зазнає значних збитків. З ринку зникають банківські установи, курс іноземних валют є нестабільним. Події, що розвиваються на сході України призвели до того, що з 2013 року АТ «Ощадбанк» почав відображати у своїй фінансовій звітності максимальний кредитний ризик за кредитами, які надані клієнтам з Кримського республіканського управління, Донецької та Луганської області (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Кредитний ризик за кредитами, які надані клієнтам Кримського
республіканського управління, Донецької та Луганської областей**

Показники	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
Кредити, надані клієнтам, що відносяться до Кримського республіканського управління	5225264	10069756	14725543
Кредити, надані клієнтам, що відносяться до Донецького регіонального управління	1582718	1968331	1219392
Кредити, надані клієнтам, що відносяться до Луганського регіонального управління	461415	475796	455272
За вирахуванням резерву на покриття збитків від знецінення кредитів, наданих клієнтам, що відносяться до Кримського республіканського управління	(423254)	(10069107)	(14708757)
За вирахуванням резерву на покриття збитків від знецінення кредитів, наданих клієнтам, що відносяться до Донецького регіонального управління	(242716)	(459828)	(472724)
За вирахуванням резерву на покриття збитків від знецінення кредитів, наданих клієнтам, що відносяться до Луганського регіонального управління	(89644)	(320886)	(309029)
Всього кредитів, наданих клієнтам, що відносяться до Кримського республіканського управління, Донецького та Луганського регіональних управлінь	6513783	1664062	909697

Більшість кредитів, які були у Кримському республіканському управлінні станом на 31 грудня 2014 та 2013 років, були надані в іноземній валюті. Протягом 2014 року нові кредити не видавалися. Відповідно, збільшення номінальної

вартості кредитів протягом 2014 року відбувалося у результаті дооцінки валютної заборгованості у зв'язку з перерахунком гривневого еквіваленту.

Станом на 31 грудня 2014 та 2013 років максимальний кредитний ризик за умовними зобов'язаннями та кредитними зобов'язаннями, наданими клієнтам, що відносяться до Кримського республіканського управління та до Донецького та Луганського регіональних управлінь становив 871 тисячу гривень та 72 228 тисяч гривень

Аналізуючи дані табл. 2.4 можна, зробити висновок, що розмір кредитного ризику у 2015 році у порівнянні з 2013 роком зменшився на 5604086 тис. грн., це пояснюється тим що банк призупинив видачу кредитів на даних територіях України.

2.3. Характеристика зон ризику в залежності від значення кредитного ризику

Приймаючи рішення про надання позик корпоративним клієнтам, банк оцінює потенційних позичальників на основі їх фінансового стану, відображеного у фінансовій звітності, кредитної історії у банку та в інших фінансових установах, а також рівня ризику, пов'язаного з наданням позики конкретному позичальнику, використовуючи рейтингову шкалу.

При оцінці ризиків, пов'язаних з конкретним позичальником, банк бере до уваги характер бізнесу позичальника, а також такі фактори, як якість його менеджменту, основні напрямки діяльності, географічне місцезнаходження, постачальників, клієнтів, іншу заборгованість, фінансову стабільність, обороти, вірогідність повернення кредиту, ліквідність запропонованої застави та її достатність з точки зору кредитного ризику. Банк також враховує ризики, пов'язані із галуззю, в якій позичальник здійснює свою господарську діяльність.

Споживчі позики видаються після виконання стандартної процедури затвердження. Максимальні ліміти по позиках встановлюються з урахуванням доходу потенційного позичальника, стабільності його майбутніх доходів, ліквідності та якості застави. Регіональний (обласний) кредитний комітет (або, у разі перевищення ліміту, встановленого для філії, Кредитний комітет

центрального апарату банку) розглядає заявку на отримання позики і виносить відповідне рішення стосовно її надання.

Фінансові активи класифікуються з урахуванням поточних кредитних рейтингів, присвоєних міжнародними рейтинговими агентствами. Інвестиції, наявні для продажу, а саме, ОВДП спеціальної емісії, облігації Державної іпотечної установи та депозитні сертифікати НБУ, що не мають рейтингу, були віднесені банком до категорії ВВВ-В-, виходячи з суверенного кредитного рейтингу України.

До складу фінансових активів, яким не присвоєний рейтинг, в тому числі включаються кредити фізичних осіб та кредити малому бізнесу. Відсутність рейтингів за кредитами фізичних осіб та кредитами наданими малому бізнесу пояснюється відсутністю практики встановлення кредитних рейтингів міжнародними рейтинговими агентствами за відповідними групами фінансових активів. Банк здійснює оцінку ризиків за усіма фінансовими активами незалежно від наявності рейтингів, які встановлено міжнародними рейтинговими агентствами, відповідно до внутрішніх методик.

Отже продемонструємо міжнародну методику визначення рейтингу клієнтів банку, яка почала відображатися у фінансові звітності банку з 2007 року.

Аналіз даних буде проводитися з 2007 по 2010 роки, оскільки у 2011 році АТ «Ощадбанк» розробив внутрішню методику визначення кредитного рейтингу позичальників.

Аналізуючи дані додатка Ж ми можемо спостерігати що, у 2007 та 2008 роках позиція кредити надані клієнтам була відсутньою.

Фінансові активи класифікуються з урахуванням поточних кредитних рейтингів, присвоєних міжнародними рейтинговими агентствами. Найвищий можливий рейтинг – ААА. Інвестиційний рівень фінансових активів відповідає рейтингам від ААА до ВВВ. Фінансові активи з рейтингом нижче ВВВ відносяться до спекулятивного рівня.

З додатка Ж можна зробити висновок що станом на 31 грудня 2010 та 2009 років залишки на рахунках в НБУ становили 1226014 тисяч гривень та 1083131 тисяча гривень, відповідно.

Кредитний рейтинг України, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств станом на 31 грудня 2010 року, відповідав спекулятивному рівню В. Інвестиції, наявні для продажу, а саме: облігації внутрішньої державної позики спеціальної емісії, облігації Державної іпотечної установи та депозитні сертифікати НБУ, що не мають рейтингу, – були віднесені Банком до категорії ВВВ – В –, виходячи з суверенного кредитного рейтингу України і становили у 2009 році 3739148 тис. грн., 2010 – 6080806 тис. грн.

Кредитів, які надані клієнтам було віднесено до кредитного рейтингу нижче В. Їхнє значення у 2010 році зменшилося на 4522666 тис. грн. у порівнянні з 2009 роком і становило 22777176 тис. грн.

Станом на 31 грудня 2009 та 2008 років залишки на рахунках в НБУ становили 2278352 тисяч гривень та 2569226 тисяч гривень, відповідно. Кредитний рейтинг України, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств у 2009 році, відповідав спекулятивному рівню В-.

Також варто зазначити, що кредити, надані клієнтам, рейтинг яких не присвоєно у 2010 році зменшилися на 413164 тис. грн. у порівнянні з 2009 роком.

Згідно з табл.2.5. рейтинг ААА – А- було присвоєно коштам в банку. Значення даного показника щороку збільшувалося у 2015 році воно становило 16347484 тис. грн. Аналізуючи дані додатка З можемо зробити висновок, що до даного рейтингу найбільше було віднесено інвестицій наявних для продажу. З даних додатка З. спостерігаємо, що до рівня В були віднесені кредити надані клієнтам та інвестиції наявні для продажу, саме ці активи становили найбільшу частку. У 2011 – 2013 рр. були відсутні інвестиції, утриманні до погашення та фінансові інструменти, що відображаються за справедливою вартістю через, у 2014 та 2015 році дані показники з'явилися і їх значення становили 4252179 та 10095933 відповідно.

Таблиця 2.5

**Класифікація за міжнародними кредитними рейтингами фінансових активів
за групою AAA – А**

Показники	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
Кошти в банках	947583	2141197	2141197	6288907	16347484
Кредити надані клієнтам	-	-	-	-	-
Інвестиції, наявні для продажу	-	-	-	-	-
Інвестиції, утриманні до погашення	-	-	-	-	-
Фінансові інструменти, що відображаються за справедливою вартістю через	-	-	-	-	-

Додатково, фінансові активи класифікуються з урахуванням поточних кредитних рейтингів, присвоєних міжнародними рейтинговими агентствами. Найвищий можливий рейтинг – AAA. Інвестиційний рівень фінансових активів відповідає рейтингам від AAA до BBB. Фінансові активи з рейтингом нижче BBB- відносяться до спекулятивного рівня.

Станом на 31 грудня 2009 та 2008 років залишки на рахунках в НБУ становили 2278352 тисяч гривень та 2569226 тисяч гривень, відповідно. Кредитний рейтинг України, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств у 2009 році, відповідав спекулятивному рівню В-.

Також варто зазначити, що кредити, надані клієнтам, рейтинг яких не присвоєно у 2010 році зменшилися на 413164 тис. грн. у порівнянні з 2009 роком.

Згідно з табл.2.5 рейтинг AAA – А- було присвоєно коштам в банку. Значення даного показника щороку збільшувалося у 2015 році воно становило 16347484 тис. грн. Аналізуючи дані додатка 3. можемо зробити висновок, що до даного рейтингу найбільше було віднесено інвестицій наявних для продажу. З даних додатка 3. спостерігаємо, що до рівня В були віднесені кредити надані клієнтам та інвестиції наявні для продажу, саме ці активи становили найбільшу частку. У 2011 – 2013 рр. були відсутні інвестиції, утриманні до погашення та

фінансові інструменти, що відображаються за справедливою вартістю через, у 2014 та 2015 році дані показники з'явилися і їх значення становили 4252179 та 10095933 відповідно.

Станом на 31 грудня 2015 та 2014 років залишки на рахунках в НБУ становили 2 039 738 тисяч гривень та 2 196 957 тисяч гривень, відповідно. Кредитний рейтинг України, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств станом на 31 грудня 2015 та 2014 років, відповідав спекулятивному рівню ССС. Протягом 01.01.2016 року інвестиції, наявні для продажу, а саме: облігації внутрішньої державної позики, облігації Державної іпотечної установи та казначейські зобов'язання, інвестиції, утримувані до погашення - облігації внутрішньої державної позики, що не мають рейтингу – були віднесені банком до категорії нижче В–, виходячи з суверенного кредитного рейтингу України.

У період 01.01.2015 року інвестиції, наявні для продажу, а саме: облігації внутрішньої державної позики, облігації Державної іпотечної установи та казначейські зобов'язання, інвестиції, утримувані до погашення - облігації внутрішньої державної позики, що не мають рейтингу – були віднесені банком до категорії нижче В–, виходячи з суверенного кредитного рейтингу України.

У 2015 році найбільшу питому вагу займали інвестиції, наявні для продажу їх відсоток становив 56,9%. Кредитний рейтинг, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств станом на 31 грудня 2015 та 2014 років, відповідав спекулятивному рівню ССС.

Оскільки з 2011 року банк розробив власну методику визначення рейтингу. Причиною розробки даної методики – банк мав численні операції з контрагентами, які не мають рейтингів, які присвоєні міжнародними рейтинговими агентствами.

Розглянемо зони ризику, які були визначені у 2011 році в залежності від значення кредитного ризику (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Зони ризику в залежності від значення кредитного ризику, які
використовував банк у 2011 та 2012 рр.**

Група рейтингу	Внутрішній кредитний рейтинг позичальник	Зона ризику
Високий рейтинг	AAA- BBB	Мінімального ризику
Стандартний рейтинг	BB- BBB	Прийняттого ризику
Нижче стандартного рейтингу	BB- B	Підвищеного ризику
	ГГГ- ГГ	Критичного ризику
	Д	Неприпустимого ризику

У 2013 році при визначенні зон ризику у групі рейтингу нижче стандартного відбулися деякі зміни. Внутрішній кредитний рейтинг позичальника Д було замінено на Г (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Зони ризику в залежності від значення кредитного ризику, які використовує
АТ «Ощадбанк»**

Група рейтингу	Внутрішній кредитний рейтинг позичальник	Зона ризику
Високий рейтинг	AAA- BBB	Мінімального ризику
Стандартний рейтинг	BB- BBB	Прийняттого ризику
Нижче стандартного рейтингу	BB- B	Підвищеного ризику
	ГГГ- ГГ	Критичного ризику
	Г	Неприпустимого ризику

Отже, згадавши про зони ризику, дамо їм характеристику.

Зона мінімального ризику характеризується низькою вірогідністю виникнення втрат за кредитним проектом (кредитом) або іншою операцією, що

містить кредитні ризики. Контрагент банку має високий кредитний рейтинг і його платоспроможність дозволяє забезпечити своєчасне та повне погашення основної суми боргу та процентів. Контрагент має тривалу позитивну кредитну історію та відсутні свідчення щодо затримки платежів банку або іншим банкам. Кредитний проект є перспективним та не містить значних ризиків.

Зона прийняттого (низького) ризику характеризується невисокою вірогідністю виникнення втрат за кредитним проектом (кредитом) або іншою операцією, що містить кредитні ризики. Контрагент банку має стандартний рейтинг і його платоспроможність дозволяє забезпечити своєчасне та повне погашення основної суми боргу та процентів за умов сприятливої кон'юнктури ринку та несуттєвого погіршення стану економічного середовища. Контрагент має позитивну кредитну історію в банку або в інших банках.

До цієї зони здебільше відносяться: проекти позичальників, які працюють у галузях економіки, що мають позитивну динаміку; проекти, що мають державну підтримку; проекти, які гарантовані урядом, державою (державні цільові програми).

Зона підвищеного ризику характеризується підвищеною вірогідністю виникнення втрат за кредитним проектом (кредитом) або іншою операцією, що містить кредитні ризики. Фінансовий стан контрагента – юридичної особи є добрим або задовільним, контрагент банку має рейтинг нижче стандартного і його платоспроможність дозволяє у більшості випадків забезпечити своєчасне та повне погашення основної суми боргу та процентів за умов сприятливої кон'юнктури ринку.

Для позичальників фізичних осіб існує підвищена ймовірність несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення кредиту та сплати процентів. Контрагенти, які належать до цієї групи, мають підвищену чутливість до суттєвих негативних змін в оточуючому економічному середовищі. Кредитна історія контрагентів відсутня або у минулому мали місце короткострокові затримки із погашенням заборгованості.

Зона критичного ризику характеризується високою вірогідністю виникнення втрат за кредитним проектом (кредитом) або іншою операцією, що містить кредитні ризики. Фінансовий стан контрагента є слабким або незадовільним і його платоспроможність не дозволяє забезпечити своєчасне та повне погашення основної суми боргу та процентів. Погашення основної суми боргу та процентів можливе за умов суттєвого покращення економічних показників діяльності юридичної особи (збільшення доходів фізичної особи) та/або за рахунок звернення стягнення на заставу та/або проведення змін умов кредитування чи рефінансування заборгованості.

Зона неприпустимого ризику характеризується надзвичайно високою вірогідністю виникнення втрат за кредитним проектом (кредитом) або іншою операцією, що містить кредитні ризики. Фінансовий стан контрагента є незадовільним і його платоспроможність не дозволяє здійснювати сплату нарахованих процентів. Контрагент має прострочену заборгованість, яка не може бути погашена повністю за рахунок звернення стягнення на заставу протягом короткого терміну часу, а також відсутні економічні передумови для проведення реструктуризації.

Таблиця 2.8

**Внутрішній кредитний рейтинг непрострочених та незнецінених
фінансових активів АТ «Ощадбанк»**

Показники	Високий рейтинг		Стандартний рейтинг		Нижче стандартного рейтингу	
	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2015	01.01.2016
Кошти в банках	6400141	16349288	854142	1169316	176151	243776
Кредити, надані юридичним особам	9897646	20753702	33549744	10093626	9432464	763891
Кредити, надані фізичним особам	1606260	2138427	163639	113835	301914	20298
Інвестиції, наявні для продажу	14151602	42918896	9637498	3643903	1221623	61531

Продовження таблиці 2.8

Інвестиції, утриманні до погашення	6890726	7195975	-	-	-	-
Інші фінансові активи	94309	142768	11166	9736	-	-
Фінансові інструменти, що відображаються за справедливою вартістю з переоцінкою через прибуток або збиток	4252179	10095933	-	-	4252179	-

Аналіз за внутрішніми кредитними рейтингами непрострочених та не знецінених фінансових активів АТ «Ощадбанк» здійснювався з 2011 року, тому що саме у цей період банк почав визначати внутрішні кредитні рейтинги. Також у 2014 році банк дещо деталізував класифікацію, тому аналіз буде проводитися по двох періодах з 2011 – 2013 рр., 2014 – 2015 рр.

Аналізуючи дані табл. 2.8. можна зробити висновок, що у 2014 році до високого рейтингу було віднесено інвестиції наявні для продажу і їх питома вага була найбільшою і становила 32,7% від загальної суми. У 2015 році значення даної групи активів збільшилося на 28767294 тис. грн. у порівнянні з 2014 роком і становило 42918896 тис грн. Можемо спостерігати, що у 2015 році усі групи активів, які були віднесені до високого рейтингу збільшилися, проте найбільшу питому вагу займали інвестиції наявні для продажу – 43,1%.

Щодо активів, які були віднесені до стандартного рейтингу найбільшу питому вагу займали кредити надані юридичним особам. У 2015 році їх сума зменшилася на 23456118 тис. грн. у порівнянні з 2014 роком. До стандартного рейтингу не були віднесені інвестиції утриманні до погашення та фінансові інструменти, що відображаються за справедливою вартістю з переоцінкою через прибуток або збиток.

З даних додатка И спостерігаємо, що станом на 2011 рік кошти в банках мали найвищий рейтинг і їх сума була найбільшою у порівнянні з 2012 та 2013 рр.

і становили 8420372 тис. грн. Найбільше кредитів наданих клієнтам було віднесено до стандартного рейтингу, у 2012 році їх сума зменшилася на 7092497 тис. грн. у порівнянні з 2013 роком. Більшу суму інвестицій наявних для продажу було віднесено до високого рейтингу, у 2013 році їх значення було найбільше і становило 24405035 тис. грн.

Найбільшу питому вагу у 2011 році за високим рейтингом займали кредити надані клієнтам – 47,1%, аналогічно ситуація і за стандартним рейтингом. У 2012 році найбільшу питому вагу за стандартним рейтингом становили кредити надані клієнтам – 76,2%.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу кредитного ризику України і банківських установах на прикладі АТ «Ощадбанк» можна зробити наступні висновки.

1. Розглянута структура кредитного портфеля Ощадбанку у розрізі позичальників показала, що частка кредитів, які надані юридичним особам збільшилася. Дана ситуація є протилежною до докризового періоду, оскільки у вказаний період домінували споживчі кредити, які надавалися фізичним особам.

2. Розглянута структура позичальників за секторами економіки показала, що у 2014 – 2015 роках, частка кредитів, які надані у галузь енергетики зросла. Проте протягом 2008 – 2016 рр. спостерігалася зміна відсоткового співвідношення кредитування секторів економіки. Варто зазначити, що банк протягом аналізованого періоду є кредитором пов'язаного державного підприємства Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»

3. Оцінюючи сучасний стан банківських кредитних ризиків, банківським установам необхідно детально здійснювати перевірку кредитоспроможності клієнтів. АТ «Ощадбанк» має ефективний механізм управління кредитними ризиками. Проте у період у 2013 році банк зазнав чималих збитків у зв'язку з анексією Криму.

4. У 2011 році банк розробив та продемонстрував власну методичку класифікації кредитного ризику якою користується і до нині. До 2011 року банк користувався міжнародною методикою класифікації кредитного ризику. Починаючи з зазначеного періоду у фінансовій звітності рейтинг фінансових активів банк подає за цими двома методиками.

5. Розглянуто та деталізовано зони ризику в залежності від значення кредитного ризику. Банк розпочав користування і деталізує значення зон з 2011 року.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

3.1. Досвід управління кредитними ризиком у банківській системі країн з розвинутою економікою

Зарубіжні банки для оцінки кредитного ризику застосовують спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника. Для них характерна комплексність і порівнянність усієї палітри факторів кредитного ризику.

Англійські клірингові банки здійснюють оцінку потенційного ризику неплатежу по кредиту із використанням методик «PARSEL» і «CAMPARI».

Методика «PARSEL» включає: P (Person) — інформація про персону потенційного позичальника, його репутація; A (Amount) — обґрунтування суми затребуваного кредиту; R (Repayment) — можливість погашення; S (Security) - оцінка забезпечення; E (Expediency) - доцільність кредиту; R (Remuneration) — винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту [22].

Методика «CAMPARI» більш розширена в системі оцінки: C (Character) — репутація позичальника; A (Ability) - оцінка бізнесу позичальника; M (Means) — аналіз необхідності звертання за позичкою; P (Purpose) — ціль кредиту; A (Amount) - обґрунтування мети кредиту; R (Repayment) - можливість погашення; I (Insurance) — спосіб страхування кредитного ризику [15].

У практиці американських банків використовують «правило п'яťох с»: 1 C (customer`s character — характер позичальника) - репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання сплатити борг; 2 C (capacity to pay - фінансові можливості) - припускає ретельний аналіз доходів і витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому; 3 C (capital) — капітал, майно; 4 C (collateral) — забезпечення позики, достатність, якість і ступінь реалізовуваної застави у випадку непогашеної позички; 5 C (current business conditions and goodwill — загальні економічні умови) — визначають діловий клімат у країні і впливають на становище банку і позичальника.

Перераховані критерії «сі» іноді доповнюють шостим критерієм - 6 C (control) — моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку [80].

Оптимально використовуючи дані методики, зарубіжні банки мінімізують кредитний ризик, чітко організовують кредитний процес, домагаючись найкращої якості кредитного портфеля.

Предметом досконального аналізу для американських комерційних банків слугують чинники, які сформувалися під впливом несприятливих економічних умов, тобто група чинників, незалежна від діяльності банку: недосконалий менеджмент, неадекватний первісний капітал фірми, високий рівень фінансового коефіцієнта і коефіцієнта поточних витрат, високі темпи росту реалізовано: продукції, конкуренція, економічний спад.

У цьому аспекті цікавим є досвід зарубіжного банківського сектора із залучення до оцінки кредитного ризику незалежних рейтингових агентств.

Рейтингове агентство має у своєму розпорядженні великий об'єм інформації і досвід створення неупереджених оцінок для всіх можливих варіантів ситуацій, у нього відсутня будь-яка зацікавленість, крім формування достовірної оцінки кредитного ризику банку [57].

Варто зазначити, що закордоном поширені такі методи управління ризиком : сек'юритизація, продаж кредитів, скоринг, кредитних бюро та страхування кредитів.

В закордонній практиці кредитне страхування вперше набуло розвитку в Європі після першої світової війни. В наш час страхуванням кредитних ризиків в основному займаються спеціалізовані страхові компанії. Прийняття кредитного ризику головним чином пов'язане з формуванням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів. Постачальниками такої інформації є банки. Серед страхових компаній, що займаються страхуванням кредитів, широко практикується обмін інформацією. Існують також спеціалізовані фірми, що надають за відповідну плату необхідну інформацію, в тому числі і конфіденційного характеру. Наприклад, в світовій практиці одним з найбільш

відомих джерел даних про кредитоспроможність є фірма «Дан енд Бредстріт», яка збирає інформацію про близько 3 млн. фірм США і Канади і надає її за підпискою. Коротка інформація і оцінка кредитоспроможності кожної фірми друкуються у загальнонаціональних та регіональних довідниках [31].

У процесі кредитування застосовують такі способи страхового захисту: страхування ризику неповернення кредиту;

- 1) страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку (або іншому кредитору);
- 2) страхування невчасної сплати позичальником відсотків за кредит; страхування споживчого кредиту;
- 3) страхування комерційного кредиту (страхування векселів); страхування депозитів фізичних осіб;
- 4) страхування депозитів юридичних осіб.

Зарубіжна страхова практика засвідчує про єдність підходів до визначення умов щодо страхування кредитів.

Так, у польському Законі «Про страхову діяльність», страхування кредитів виокремлено у самостійну позицію у розділі поза життєвих видів страхування (польська страхова теорія дотримується загального «дих томного» поділу усієї сукупності видів страхування: на майнове й особисте.

Російська страхова практика однозначно розглядає страхування кредитів як страхування заборгованості у складі страхування відповідальності.

Німецька систематизація страхування теж традиційно відносить страхування кредитів до підгалузі страхування відповідальності. У відповідності до Закону України «Про страхування», страхування кредитів відноситься до майнових видів добровільного страхування.

Страхування кредитних ризиків в сучасному ринковому середовищі розглядається як комплекс страхових послуг, які забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника. Кредитний ризик пов'язаний з можливістю невиконання фірмою своїх фінансових зобов'язань

перед інвестором в результаті використання для фінансування своєї діяльності внутрішньої позики [60, с. 143-144].

Страховання кредитних ризиків має велике значення для надання кредитних послуг. Механізми здійснення страхування кредитів розроблені та в змозі ефективно функціонувати, але їх необхідно вдосконалювати, з урахуванням особливостей економіки нашої країни. І якщо стабілізувати економічну ситуацію в країні та дотримуватися вимог чинного законодавства, страхування кредитних ризиків матиме величезний потенціал і буде дуже прибутковою справою. Тобто, не дивлячись на не доопрацювання та недоліки законодавства, що гальмують розвиток страхування кредитних ризиків в Україні, даний метод є одним з найкращих та найефективніших засобів мінімізації кредитних ризиків за кордоном та набуває все більшої популярності, сподіваємося, що позитивні тенденції у цій сфері відбудуться найближчим часом і в нашій державі, адже страхування кредитних ризиків сприяє підвищенню фінансової стабільності і конкурентоспроможності фінансово-кредитних установ нашої держави [77].

Потрібно також відмітити, що дуже поширеним в країнах з ринковою економікою є такий спосіб захисту від споживчого кредитного ризику, як продаж кредитів. Банк, виходячи з проведеної ним оцінки кредитного портфеля, може продати певну частину наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок цієї операції банк має змогу повністю або частково повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Ефект від здійснення таких операцій багатобічний.

По-перше, за рахунок продажу активів з низькою прибутковістю звільняються ресурси для фінансування більш прибуткових активів;

по-друге, продаж активів уповільнює зростання банківських активів, що допомагає керівництву банку досягти кращого балансу між збільшенням банківського капіталу та ризиком, пов'язаним із кредитуванням;

по-третє, таким чином зменшуються статті балансу банку, що характеризують його діяльність не з кращого боку.

Щодо техніки здійснення продажу кредитів, то банк-продавець у деяких випадках може зберегти за собою права з обслуговування боргу. Процедуру викупу в банків проблемних кредитів можуть здійснювати безпосередньо центральний банк (Чилі, Угорщина, Польща) або Агенція з реструктуризації (Чехія, США, Мексика, Південна Корея). Кредити продаються за ціною, нижчою за їх номінальну вартість.

Наприклад, на одному з найбільших ринків перепродажу кредитів, що належить країнам "третього світу", кредитні борги позичальників Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу, Філіппін, інших країн часто продаються у співвідношенні до номінальної вартості 5 центів за 1 долар.

Більшість цих кредитів купуються пакетами в мільйони доларів банками та корпораціями, що мають досвід роботи в країні-боржнику. При цьому, якщо економічний стан у такій країні покращується, покупці кредитів отримують значні прибутки, а в негативному випадку збитки за такими кредитами є значно менші, ніж при їх безпосередньому наданні [67, с. 201-209].

В світовій практиці існує два типи кредитних бюро: державні і приватні. Ріст споживчого кредитування призвів до створення центральними банками Державний кредитний реєстр.

На сьогодні ринок кредитних бюро в більшості країн являє собою монополію (Ірландія, Китай, Фінляндія, Франція) або олігополію (Великобританія, США, Японія).

В США діють три великих кредитних бюро, які взаємодіють один з одним і спеціалізуються на роздрібному секторі. Це Equifax створене у 1899 р., TransUnion (1969) і Experian (1996). Ще одне кредитне бюро – Dun&Bradstreet було створене у 1841 р. Воно орієнтоване в основному на корпоративних клієнтів

В шести країнах Європи (Бельгії, Німеччині, Іспанії, Італії, Португалії) існують приватні і державні кредитні бюро. Обсяги інформації є неоднаковими. Терміни зберігання інформації також є різними, для прикладу в Швеції і Бельгії до 10 років, в Данії до 5 років, але після погашення інформація видаляється. При цьому в Нідерландах у випадку непогашення кредитної заборгованості

інформація буде зберігатися завжди, у випадку погашення інформація видаляється через 5 років.

У Китаї державні кредитні бюро не функціонують, а існують лише приватні, які знаходяться під егідою держави. Цікаво, що у Китаї обхват інформації, яка надається кредитному бюро є дуже широкий, що пов'язано з історичними особливостями.

В Сінгапурі інформацією кредитних бюро можуть користуватися не тільки банки а і інші організації. Для прикладу, щоб зняти житло необхідно мати позитивну кредитну історію так як орендодавець може звернутися в бюро і отримати інформацію про клієнта. Якщо інформація буде негативна то плата може бути завищена, або взагалі клієнт може отримати відмову [30, с. 1-9].

Поряд із кредитним бюро у багатьох країнах діє інститут державної реєстрації кредитів – Public credit registers (PCR). Основна відмінність PCR від кредитних бюро полягає в тому, що надання інформації у базу даних є обов'язковим і встановлюється відповідним правилом (окрім Фінляндії та Шрі-Ланки, де участь є добровільною) [34].

У США і Західній Європі при кредитуванні широко використовують скоринг – як один із методів оцінки кредитного ризику – автоматизовані системи на основі математичних і статистичних методів. Кредитний скоринг – технологія, що використовується кредитно-фінансовими установами, для визначення та оцінки платоспроможності клієнтів. Кредитний скоринг дозволяє на основі певних характеристик існуючих клієнтів та потенційних постачальників, шляхом підрахунку балів, визначити ризики, пов'язані з кредитуванням [6, с. 28-32].

Початковим матеріалом для скорингу служить різноманітна інформація про минулих клієнтів, на основі якої за допомогою різних статистичних і нестатистичних методів класифікації прогнозують кредитоспроможність майбутніх позичальників. Серед переваг скорингових систем західні банкіри в до кризовий період відзначали, насамперед, зниження рівня неповернення кредиту. Проте криза докорінно змінила погляди на систему ризик-менеджменту. Деякі сучасні економісти висловлюють думку, що саме введення скорингу і

уніфікування оцінки кредитоспроможності позичальника спричинили кризову ситуацію кредитування. На даний момент більш прогресивною є тенденція індивідуального підходу до кожного клієнта при оцінці його кредитоспроможності [57].

Будь-яка модель є ефективною лише тоді, коли її побудова базується на значній кількості спостережень, які дозволяють виявити зв'язки між параметрами. В Україні ж дослідження даних зав'язків відбувається на основі власних кредитних історій, а тому банки наражаються на небезпеку недостовірності отриманих результатів. За таких умов необхідно створення єдиної інформаційної бази кредитних історій, що дозволить пришвидшити прийняття рішень щодо видачі кредитів та суттєво зменшити кредитний ризик.

Також застосування скорингу в Україні є неефективним через особливості економічних умов функціонування (значна тіньова економіка, специфіка ведення бізнесу). Тому банки не можуть використовувати зарубіжний досвід. До прикладу, якщо проаналізувати такий параметр скорингу як збільшення віку позичальника, то у Великобританії, Німеччині, Франції, США він підвищує його рейтинг, тоді як в Україні – навпаки. Невідповідність проявляється в такому показнику як дохід позичальника – в розвинутих країнах заявлена зарплата зазвичай відображає реальний дохід клієнта, тоді як в Україні є поширеною «чорна» бухгалтерія та зарплата в «конвертах». Часта зміна роботи в США вважається позитивним показником, адже це означає, що працівник затребуваний на ринку праці, тоді як в Україні це негативний індикатор, оскільки це означає малоцінність працівника, і призводить до ймовірності виникнення проблемної заборгованості [68].

Скорингова система повинна адекватно відображати рівень кредитоспроможності позичальника, тобто, методика її оцінки повинна періодично переглядатися в результаті будь-яких змін, що відбуваються на ринку та в суспільстві в цілому, оскільки релевантність таких моделей з часом має тенденцію до зниження.

В Україні наявна проблема недосконалості баз даних позичальників. Оскільки аналітична база банку є важливим елементом для об'єктивної оцінки кредитоспроможності, а бюро кредитних історій не досить ефективні, банку доцільно створювати централізовані системи даних про позичальників.

Важливо щоб скорингова система передбачала звітність, на підставі якої можна відстежувати адекватність роботи всієї системи кредитного скорингу, використовуваних моделей і стратегій оцінки позичальників. Розроблені скорингові моделі повинні постійно вдосконалюватись у зв'язку з появою нових факторів, що впливають на кредитний ризик, бути гнучкими та здатними співпрацювати з іншими банківськими системами [29; 8].

3.2. Напрями управління кредитним ризиком у банківській системі України

Рушієм для переоцінки кредитних ризиків стала світова фінансова криза, що дала свій вплив на ослаблення банківської системи України. З досягненням кризою свого пікового стану, похитнулась довіра кредиторів до банків. Це стало проблемою для банків, адже банки, як основні фінансові посередники не можуть працювати прибутково, якщо вкладники не будуть впевнені в тому, що їхні гроші будуть повернуті [54, с.102-108].

За обставин розгортання світової фінансово – економічної кризи одним із головних завдань, що постають перед банківським менеджментом, є забезпечення прийняттого рівня фінансової стійкості комерційного банку, оскільки її підрив призводить до руйнівних наслідків для всієї економіки. Однак при цьому організація кредитних операцій банку як основи його активів визначає необхідність належного рівня його дохідності, конкурентоспроможності та мінімізації витрат. Суперечливість цих вимог визначається тим, що підвищення рівня фінансової стійкості банку шляхом збільшення його ліквідності через покриття кредитного ризику резервами призводить до зниження дохідності банку, а збільшення премії за ризик підриває конкурентоспроможність банку. За таких обставин складність побудови ефективного ризик – менеджменту в частині управління банківськими кредитними операціями виражає усю суперечливість

завдань, які постають перед керівництвом банку та підвищений рівень кредитного ризику призвели до негативних наслідків для економіки у глобальних масштабах [23].

Особливу увагу в процесі управління кредитним ризиком банки повинні звертати на визначення методів оцінки ризику кредитування за кожною окремою позицією/позичальником та на рівні банку (кредитного портфеля) в цілому [15, с. 47].

Для українських банків у даний час є найбільш актуальною проблема контролю якості кредитного портфеля, що визначає необхідність першочергового вирішення наступних питань:

- аналіз кредитного ринку і розробка заходів із залучення та відбору найбільш вигідних для банку кредитних заявок;
- аналіз фінансового стану позичальників;
- аналіз застав та інших видів забезпечення повернення позик, організація роботи з управління та ліквідації предметів застави і засобів забезпечення;
- дотримання принципів кредитування (цільової спрямованості, забезпеченості, строковості, платності та повернення);
- періодичне тестування наданого у користування кредиту на предмет його повернення: моніторинг стану позичальника, цільових ринків, економічної ситуації;
- аналіз структури кредитного портфеля, розрахунок та інтерпретація результатів, показників, розробка та виконання заходів з реструктуризації кредитного портфеля;
- виявлення проблемних кредитів і вжиття заходів щодо ліквідації заборгованості;
- кредитування в умовах ризику, пов'язаного з економічною кризою [47, с. 40 – 45].

На практиці часто застосовують такі методи управління кредитними ризиками, як метод аналогії в оцінці ризику, бальної оцінки ризику, “дерева

рішень”, моделювання ризику, експертних оцінок ризику, фінансових коефіцієнтів, статистичні методи тощо.

Метод аналогії в оцінці ризику – оцінка ризику на основі аналізу бази даних про реалізацію аналогічних операцій і аналогічних умов їх виконання з метою врахування помилок, впливу негативних факторів і екстремальних ситуацій як джерел ризику.

Метод бальної оцінки ризику – один із методів експертизи ризику на основі узагальнюючого показника, що розраховується за низкою експертно-оцінюваних значень показників рівня ризику.

Метод “дерева рішень” – метод оцінки найбільш ймовірних значень результатів діяльності залежно від варіантів реалізації рішень. Базується на побудові просторово-орієнтованого графіка, що відображає послідовність прийняття рішень та умов їх реалізації, оцінки проміжних результатів з врахуванням їх ймовірності.

Моделювання ризику – метод аналізу і оцінки очікуваного ризику, що використовується у випадку, якщо необхідно врахувати велику кількість факторів ризику. Для моделювання ризику заздалегідь визначають множину параметрів, що будуть враховуватися, і можливий діапазон значень, за допомогою яких можна збудувати динамічну характеристику змінюваних факторів та їх вплив на оцінювані показники. Після цього довільно вибирають значення змінних (з врахуванням присвоєних ним раніше ймовірностей) і розраховують кінцевий показник.

Метод експертних оцінок ризику – група методів прогнозування і аналізу ризиків, що базуються на висновках експертів.

До найбільш поширених з них належать метод Дельфі, ранжування, попарне порівняння, метод бальних оцінок. Достовірність отриманих оцінок, що узагальнюють думки експертів, залежить від їх кваліфікації, незалежності суджень, а також від методичного забезпечення прояву експертизи. Одним із показників достовірності отриманих значень є коефіцієнт конкордації думок експертів [43, с. 193–194].

Одним із способів захисту банків від кредитних ризиків є аналіз кредитоспроможності та фінансового стану потенційного позичальника. Тільки ретельна та виважена оцінка бізнесової діяльності клієнта, обсягів запитуваної позики та термінів користування нею, реальності кредитованого проекту, репутації позичальника нададуть змогу банкові прийняти правильне рішення щодо співпраці з отримувачем кредиту. Також дуже велике значення з точки зору повернення кредитних коштів та отримання плати за їх використання має наявність та форма забезпечення надаваних позик. Під забезпечення кредитів банки повинні приймати високоліквідні форми, що не втрачають своєї вартості протягом всього строку дії кредитного договору. Це може бути застава ліквідного майна, нерухомості та прав на них, цінних паперів, депозитів позичальника тощо. Позичальник може надати банкові гарантії та поручительства третіх осіб як запоруку повернення отриманих кредитних коштів, а також застрахувати свою відповідальність за виконання зобов'язань щодо кредитного договору.

Одним із важливих напрямів зниження кредитних ризиків є розроблення кожним банком власної системи забезпечення наданих кредитів, яка покликана зменшити втрати банків від неповернення кредитів. З метою забезпечення повного та своєчасного повернення наданих кредитів необхідне ґрунтовне дослідження механізмів його забезпечення, ризиків, пов'язаних зі здійсненням кредитних операцій, а також вдосконалення управління процесом реалізації прав кредитора в разі погашення банківського кредиту за рахунок забезпечення. На практиці заставне забезпечення є вторинним джерелом погашення кредиту, а тому банки цікавлять, перш за все, достатність (адекватність) обсягів забезпечення суми наданого кредиту, його ліквідність і збереження ринкової вартості заставленого майна упродовж певного періоду часу.

У процесі реалізації кредитної політики вітчизняні банки використовують, переважно, майнові (застава нерухомого та рухомого майна, а також майно, яке передається на зберігання в банк) та юридичні (гарантія, поручительство, неустойка тощо) форми та види забезпечення виконання кредитних зобов'язань позичальників.

Додатковим елементом системи кредитного забезпечення може бути мінімізація кредитних ризиків шляхом страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту, страхування ризику непогашення кредиту, страхування майна, наданого позичальником у заставу тощо. Однак порівняно з майновою та юридичною формами забезпечення кредитів страхування використовується не часто [48].

Одним із напрямів удосконалення регулювання банківської діяльності у сфері кредитування з метою зниження кредитних ризиків є встановлення певних кількісних нормативів щодо кредитного забезпечення та дохідності позичальників, до яких відносять:

1. Вимога до максимального співвідношення розміру кредиту та вартості застави (LTV – Loan to Value ratio) – використовується переважно в іпотечному кредитуванні;

2. Вимога мінімальної суми початкового внеску;

3. Відношення максимального розміру платежу за кредитом до доходу позичальника («платіж до доходу», PTI – Payment to Income). Цей показник ще називають коефіцієнтом боргового навантаження;

4. Відношення загального розміру заборгованості за кредитом до доходів позичальника («заборгованість до доходу», DTI – debt-to-income ratio) [52, с. 3 – 19].

Практика встановлення таких нормативів з метою зниження кредитних ризиків набула поширення в багатьох країнах. Найбільш поширеною стала практика встановлення регуляторами кількісного значення показника LTV, нормативи якого встановлюють органи нагляду Гонконгу (50–70%), Індії (80%), Канади (95%), Китаю (50–75%), Кореї (40–60%), Нідерландів (112%), Туреччини (50–75%), Сінгапуру (80%) та інших країн. Однак у більшості країн показник LTV встановлюється не регуляторами, а визначається у внутрішніх регламентах банків як інструмент їх кредитної політики [48].

Таким чином, ці показники, хоча й мають одне призначення – знизити кредитний ризик банку, їх природа різна, і вони можуть встановлюватися

паралельно. На сьогоднішній день банки багатьох країн в кредитних угодах іпотеки встановлюють вимогу щодо мінімальної суми початкового внеску, яка передбачає кредитну підтримку угоди з боку позичальника в розмірі 20–30%. Обов'язковими такі умови на сьогоднішній день є лише в Китаї (30%), Гонконзі (10%) та Сінгапурі (20%) [48].

Після світової фінансової кризи 2008 – 2009 рр. об'єднаний форум (The Joint Forum) рекомендував банкам при здійсненні іпотечного кредитування, крім показника LTV, додатково встановлювати вимоги до частки участі позичальника у формі мінімальних початкових внесків. У науковій літературі ці показники інколи розглядають як взаємозамінні, а тому окремі вчені вважають, що у банків немає необхідності вводити ще один показник. Однак за своєю економічною природою це різні показники. LTV дозволяє визначити максимально можливу суму виданого кредиту як процент по відношенню до вартості застави, тоді як вимога до частки початкового внеску дозволяє оцінити платоспроможність позичальника та забезпечує його залучення до більш активного виконання зобов'язань за кредитом. Таким чином, ці показники, хоча й мають одне призначення – знизити кредитний ризик банку, їх природа різна, і вони можуть встановлюватися паралельно.

На сьогоднішній день банки багатьох країн в кредитних угодах іпотеки встановлюють вимогу щодо мінімальної суми початкового внеску, яка передбачає кредитну підтримку угоди з боку позичальника в розмірі 20–30%. Обов'язковими такі умови на є лише в Китаї (30%), Гонконзі (10%) та Сінгапурі (20%) [81].

Важливо наголосити, що саме у посткризовий період економічного розвитку значно посилюється вплив сукупності тих факторів, котрі підвищують кредитний ризик банку.

Серед цих факторів слід вказати такі:

- 1) значний розмір сум кредитів, виданий вузькому колу позичальників або галузей;
- 2) велика частка кредитів та інших банківських операцій, що припадають на клієнтів, котрі зазнають певних фінансових труднощів;

- 3) концентрація діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних сферах;
- 4) внесення частих або істотних змін до кредитної або інвестиційної політики банку щодо формування кредитного портфеля і портфеля цінних паперів;
- 5) значна частка нових та нещодавно залучених клієнтів, про яких банк не має в своєму розпорядженні достатньої інформації;
- 6) надмірно ліберальна кредитна політика банку;
- 7) нездатність отримати належне забезпечення за кредитом або взяття в заставу цінностей, які важко реалізувати на ринку;
- 8) нестабільна економічна і політична ситуація в країні [23].

Серед сучасних проблем управління кредитними ризиками слід виділити:

1. Процес оцінювання кредитного ризику досить складно піддається формалізації. Кредитний ризик унаслідок переважання індивідуальної складової погано описується поняттям статистичної сукупності, тому в процесі оцінювання кредитного ризику перевагу слід віддавати не статистичним прийомам, а індивідуальній роботі з позичальником. Про це свідчить і досвід зарубіжних банкірів, які для визначення кредитного ризику широко користуються такими прийомами, як індивідуальні бесіди з потенційним позичальником, відвідування підприємства, фундаментальний аналіз загального стану галузі, в якій працює позичальник.

2. Нечіткість системи оцінювання кредитоспроможності позичальника і занижені вимоги до нього. Серед методів оцінки кредитних ризиків слід виділити метод фінансових коефіцієнтів, як основу кількісного аналізу ризику. Він полягає у розрахунку відносних показників, які характеризують підприємство з огляду на стан його ліквідності, рентабельності і фінансової стійкості, та порівнянні їх з нормативними значеннями, є результативним та широко практикований банками. Однак, не заперечуючи переваг цього методу, обрана система фінансових коефіцієнтів не є досконалою. Адже й досі як у теорії, так і на практиці немає чіткого єдиного підходу до визначення цілої низки показників.

Добір коефіцієнтів у кожному банку різниться не лише за складом, але й за кількістю та нормативним значенням.

До того ж не завжди можна зробити однозначний висновок про те, наскільки кредитоспроможним є позичальник, коли значення одних його коефіцієнтів відповідають нормативним, а значення інших – ні. Деякі фахівці основний акцент при оцінці фінансового стану позичальника роблять на методиці аналізу грошових потоків, яка побудована на зіставленні припливу і відтоку грошових коштів за період, шляхом співвідношення загального грошового потоку і боргових зобов'язань. Для цього пропонуються методи прогнозування руху грошових коштів з урахуванням особливості діяльності позичальника і рекомендується банкам ввести до складу документів, необхідних для отримання позики, звіт про рух грошових коштів позичальника [83].

3. Оцінка позичальників із застосуванням методології НБУ та розроблених на її основі методик комерційних банків призводить до реального завищення оцінки позичальника внаслідок застосування якісних характеристик; заниження оцінки позичальника внаслідок неадекватності моделі оцінки до умов діяльності або виду діяльності позичальника; отримання неповної (а часом і недостовірної) оцінки фактичного ризику, який притаманний діяльності позичальника.

4. Відсутність кількісних нормативів для порівняння, оскільки реально існує розкид значень, обумовлений галузевою приналежністю, а приведені в економічній літературі бажані значення фінансових коефіцієнтів не враховують галузевих особливостей і специфіки діяльності підприємств. А це означає, що результати такого аналізу на сучасному етапі можуть дати кредиторів лише оцінку загальної тенденції розвитку потенційного позичальника, засновану на динаміці ряду фінансових показників. У зв'язку з відсутністю єдиної нормативної бази реальна оцінка фінансового стану підприємства неможлива, тому що немає порівнянних показників: середньогалузевих, мінімально допустимих і найкращих для конкретної галузі. Створення міжбанківської інформаційної бази, до якої за результатами аналітичної роботи банківських службовців із підприємствами

різних галузей економіки заносилися б дані про оптимальні критеріальні значення показників фінансового стану позичальників, що належать до відповідних галузей, дало б можливість більш точно прорахувати вагові значення [83].

5. Проблеми корпоративного управління українських банків: на даний момент ще існує незрозуміння топ менеджерами комерційних банків цілей та функцій ризик менеджменту, що призводить до таких несумісних з позиції корпоративного управління речей, як здійснення управління кредитними ризиками службою внутрішнього аудиту, або навпаки, виконання контрольних функцій підрозділом ризик менеджменту.

Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик менеджменту в банках України дають чітке розмежування функцій підрозділів банку в процесі управління ризиками. Дотримання рекомендацій даного документа дозволяє банкам вирішити проблему розподілу повноважень щодо управління кредитними ризиками та впровадити систему ризик менеджменту, що відповідає міжнародним стандартам.

6. Відсутність повної, уніфікованої і чітко визначеної внутрішньої нормативної документації, що регламентує ризик менеджмент у банках. Необхідно зазначити, що у банків наявні нормативні документи, що регулюють ризики, але затверджуються переважно Правлінням або іншими органами. Більшість банків (від 85 % до 92 %) мають внутрішні нормативні документи з основних видів кредитних ризиків. Процес управління нефінансовими ризиками, крім операційного, має значно нижчий рівень урегульованості — від 31 % до 45 % [22].

З огляду на міжнародний та вітчизняний досвід організації кредитних відносин, доцільним є запропонувати єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком на основі вироблення процедур кредитування, підготовки необхідних документів для внутрішнього і зовнішнього аудиту.

7. Стандартизація вимог до кредитної історії позичальника банку, формалізація її оцінки та прийняття рішення. Одним з методів розв'язання проблеми прийняття оптимальних рішень при оцінюванні кредитоспроможності

позичальника є створення спеціальних інформаційних систем. Такі інформаційні системи повинні включати в себе вхідну статистичну інформацію, методику її обробки та оцінювання, а також програмний комплекс для підтримки прийняття рішень щодо доцільності здійснення певних економічних кроків. При побудові даної системи доцільним є виділення певних груп або класів позичальників відповідно до ступеня їх кредитоспроможності. Такі групи формуються на основі оцінки найважливіших показників кредитоспроможності позичальників.

8. Неспроможність класичних вітчизняних методів управління кредитним ризиком діяти за умов кризи. Одним із нових методів є система рейтингів для позичальників, заснована на оцінці ймовірності погіршення фінансового стану позичальника за допомогою визначення основних ризик чинників. А також оптимізація вже сформованого кредитного портфеля, яку можна проводити лише шляхом зміни його структури. У цьому полягає відмінність від управління портфелем при видачі кредитів, коли за рахунок налаштування скорингових моделей і правил видачі кредитів створюють кредитний портфель із заданими характеристиками. Змінити структуру кредитного портфеля можна, застосувавши коректувальні дії на окремих боржників. Для управління кредитним портфелем фізичних осіб українськими вченими був розроблений оптимізаційний підхід.

Якість кредитного портфеля банку визначається не лише поточними платежами. Велике значення має структура портфеля з точки зору перспектив погашення і наслідків непогашення [56, с. 42].

Вітчизняні банки загалом використовують рейтингові та бально-рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника, при цьому здійснюючи лише аналіз фінансового стану позичальника, за допомогою розрахунків певних коефіцієнтів та показників (коефіцієнти ліквідності, показники фінансової стійкості, показники рентабельності, коефіцієнт валового прибутку, коефіцієнти оборотності та інше), що не враховують усі параметри, котрі впливають на визначення кредитного ризику, тому ефективним є також використання якісних характеристик позичальника при оцінці його діяльності, які не мають кількісного

вираження (характеристика бізнесу, ринкова позиція позичальника, ділова репутація та ін.). Отримати єдину оцінку кредитоспроможності позичальника на основі ретельно проведеного бізнес- аналізу із узагальненням цифрових і нецифрових даних неможливо. Для обґрунтованої оцінки кредитоспроможності, крім інформації у цифрових величинах, потрібна також експертна оцінка кваліфікованих аналітиків [4, с. 265].

Для автоматизованого керування кредитним портфелем банку пропонується впровадити програмний продукт під назвою "Collect Advantage" – розроблений для умов національної економіки фірмою "МДЦконсалтинг". Програма "Collect Advantage" орієнтована на роботу з портфелями простроченої заборгованості, включаючи їх оцінку. Вказаний програмний продукт розв'язує весь комплекс завдань з підготовки даних для аналізу, виявлення поведінкових характеристик позичальників, прогнозування грошових потоків з погашення кредитів і оптимізація дій на боржників. Також ця програма надає інтерфейс для аналізу, прогнозування, сегментації портфелів й оптимізації сумарної цінності портфеля [66, с. 25].

Впровадження цієї програми дасть можливість більш ефективно керувати кредитним портфелем банку, оптимізувати роботу банку з проблемними позичальниками, що в свою чергу зменшить ризиковість кредитних операцій і збільшить прибутки банку від кредитних операцій. Також автоматизація управління кредитним портфелем банку дасть можливість зменшити витрати робочого часу [63].

При сучасній економічній та політичній ситуації для мінімізації кредитних ризиків велике значення має наявність відомостей про кредитну історію потенційних позичальників. В Україні з 2005 року існує практика діяльності кредитних бюро, а також функціонує створена НБУ єдина інформаційна система «Реєстр позичальників», яка фіксує інформацію про боржників, що мають заставлені кредити. Робота кредитних бюро є особливо важливою при кредитуванні фізичних осіб. Але існують проблеми їх роботи, котрі певною мірою мають негативний вплив на якість формування кредитних портфелів банків та

ускладнюють процес кредитування. Важливим недоліком є те, що бази даних бюро не є однаковими, тому що вони працюють упродовж різного періоду часу з різними банками та не мають налагодженого процесу обміну інформацією між собою. У світовій практиці функцію консолідації інформації та організації взаємодії між різними кредитними бюро часто здійснюють спеціальні структури, при цьому вони ведуть каталоги кредитних історій усіх бюро, що дозволяє визначити, які з них мають інформацію про конкретного позичальника. Також недоліком роботи є обмежені можливості в отриманні інформації від інших небанківських установ та організацій про боржників, що позбавляє користувачів можливості перевірити платоспроможність потенційних позичальників повністю [50].

На сьогодні розроблена достатня кількість нормативно-правових актів, які регламентують процес управління кредитним ризиком. Фундаментальним серед них являється Постанова НБУ № 23 «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями». Даний документ покликаний забезпечити ефективне управління ризиками, що виникають при проведенні активних операцій банку. При цьому, дана постанова наближує вітчизняне банківське законодавство до міжнародних стандартів, зокрема Міжнародних стандартів фінансової звітності та Базельських угод. В той же час, зазначені міжнародні норми мають певні розбіжності, що стосуються розрахунку резерву за активними операціями. Наприклад, МСФЗ за основу розрахунку бере професійне судження бухгалтера стосовно величини та періоду виникнення майбутніх грошових потоків, в той час як Базельські угоди рекомендують за основу розрахунку резерву за активними операціями брати статистичні дані за останні три – п'ять років. Питання щодо того, використання яких з наведених міжнародних актів буде більш ефективним для вітчизняної банківської системи та як їх краще консолідувати має стати предметом по- дальших наукових досліджень.

На думку В.І. Міщенко та С.В. Міщенко, основними причинами, що посилюють кредитний ризик та стримують кредитування економіки в умовах другої хвилі фінансової кризи є:

1) стрімке падіння темпів економічного зростання на фоні проведення військових дій у зоні АТО, підвищення політичних і ринкових ризиків, посилення інфляційних і девальваційних очікувань. Це обумовлює зниження доходів суб'єктів господарювання та зменшення кількості платоспроможних позичальників, що, в свою чергу, формує обережну кредитну політику банків;

2) Нестача кредитних ресурсів через слабку внутрішню ресурсну базу та обмеженість доступу до міжнародних ринків капіталу;

3) Недосконалість методів управління кредитними ризиками та механізмів повернення кредитів неплатоспроможними позичальниками, а також проблеми з реалізацією заставленого майна чи неможливістю реалізувати інші форми заставного забезпечення банківських позик. Це призводить до зниження якості існуючих акти вів та до збільшення обсягів і частки проблемних кредитів;

4) Низький рівень захисту прав кредиторів і позичальників [48].

За таких умов головне завдання центральних банків полягає у забезпеченні стабільності банківської системи та грошового ринку. Разом з тим, на думку К. Лагард, грошово-кредитна політика повинна підтримувати економічне зростання, а центральним банкам слід продовжити лібералізацію грошово-кредитних умов і використовувати нетрадиційні інструменти для ослаблення напруги та забезпечення фінансування з метою подолання обмежень ліквідності [36].

В.В. Пірог та А.Б. Мусіюк пропонують такий ряд заходів для оптимізації управління кредитними ризиками банківських установ:

1. Вдосконалення політики управління ризиками. Вона має передбачати заходи щодо подолання негативних ситуацій і пом'якшення наслідків тих із них, які неможливо передбачити повністю. Кредитний комітет банку повинен розглядати лише кредитні заявки, які відповідають затвердженій політиці управління ризиками.

2. Розробка внутрішньої системи банківських лімітів. Вони мають забезпечити диверсифікацію кредитного портфеля банківської установи за термінами, галузями, суб'єктами кредитування, видами кредитів, територіями та іншими факторами. Необхідно також застосовувати заборони й обмеження за категоріями кредитів, що не відповідають стандартам кредитної політики;

3. Збір інформації про кредитний ризик і використання системи його оцінки, що передбачає: розробку системи кількісних і якісних показників за істотними факторами ризику; визначення оптимальних і критичних значень для кожного фактора кредитного ризику зокрема і загалом; загальне оцінювання кредитоспроможності кожного потенційного позичальника; розробку стандартів банку щодо якості кредитів і дотримання вимог, установлених регулюючими органами; класифікацію наданих кредитів за ступенем ризику;

4. Створення системи моніторингу кредитного ризику в режимі реального часу із застосуванням спеціальних комп'ютерних програм обліку та аналізу даних.

Фінансова нестабільність, яка спостерігається в країні протягом останніх місяців, звісно, вплине на обсяги неповернених кредитів і сприятиме швидкому зростанню обсягів простроченої заборгованості у банківських установах, а тому вважаємо за не-обхідне приділяти максимум уваги роботі з боржниками для повернення виданих раніше кредитів.

Зокрема, основними методами роботи в даному напрямі у банківських установ можуть бути наступні:

- 1) реструктуризація боргу за різними критеріями, пошук найкращого варіанта, який підходить клієнтові;
- 2) розгляд платоспроможного довіреного клієнта (або ж третьої особи, яка зацікавлена в купівлі кредиту) з метою переоформлення на нього позики;
- 3) самостійний чи спільний продаж заставного майна [65, с.66-68].

Ведення політики щодо мінімізації кредитних ризиків підштовхує банки до кредитування виключно фінансово стабільних позичальників, вживаючи більш жорсткі вимоги щодо оцінки кредитоспроможності позичальників в період

кризових явищ та загальної економічної невизначеності. Великі банки з налагодженою ресурсною базою потенційно здатні здійснювати кредитування, в той час як інші банки, в світлі складних подій в країні, вимушені призупинити власну кредитну діяльність. Важливо розуміти, що підвищення загального обсягу кредитів, наданих в економіку, відбулося за рахунок збільшення кредитів в іноземній валюті, викликаного зміною обмінного курсу гривні. Фактично кредитування, яке здатне «ввімкнути» вітчизняну економіку, наразі блокується великими економічними проблемами в країні [24, с.231].

Проведене дослідження дозволило встановити, що ключовими проблемами, які спричинили значні втрати за кредитними операціями банків під час світової фінансової кризи, були: домінування споживацької моделі в окремих країнах світу; неадекватність рейтингових оцінок та низька їх інформаційна прозорість, що призвело до викривлення реальної ситуації на фінансовому ринку; недосконалість механізму формування резервів на покриття втрат за кредитними операціями банків; низька ефективність інструментарію оцінки індивідуального та портфельного кредитного ризику банків; відсутність узгодженості між бізнес-стратегією та стратегією управління ризиками, а також недосконалість інфраструктури управління кредитними ризиками банку.

З метою розв'язання зазначених проблем рекомендовано змінити вектори кредитного ризик-менеджменту банків у такий спосіб: сформувати стратегію кредитного ризик-менеджменту; розробити культуру кредитного ризик-менеджменту; удосконалити інфраструктуру управління кредитними ризиками, а саме організаційно-методичне та інформаційне забезпечення; скорегувати підходи до формування системи лімітів, резервів на компенсацію можливих втрат у разі реалізації кредитних ризиків, а також зовнішніх та внутрішніх рейтингових оцінок позичальників. Зміна векторів кредитного ризик-менеджменту в банках України дасть змогу підвищити ефективність кредитної діяльності, зміцнити їх кредитний рейтинг, забезпечити стабільне та довготривале функціонування на ринку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження шляхів мінімізації кредитного ризику в банківських установах України можна зробити наступні висновки:

1. Результативність управління кредитними ризиками в банківському секторі економіки України повинна ґрунтуватися, насамперед, на інституціональних принципах організації банківської справи. Особливу увагу, в аспекті мінімізації кредитного ризику, слід приділяти розвитку та удосконаленню співробітництва банків зі страховими компаніями. З метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитними операціями.

2. Комерційним банкам також слід більше приділяти уваги питанням оцінки майна, що приймається у заставу. Так більшість проблем, які виникають при реалізації заставленого майна витікають саме з його невірної попередньої оцінки, яка в більшості випадків призводить до того, що витрати по реалізації заставлених цінностей значно перевищують отримані кошти. Для цього можна або створити спеціальний відділ, працівники якого б займалися вирішенням зазначеної проблеми, або налагодити співробітництво зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна та агентствами нерухомості.

3. Вітчизняному банківському секторові необхідно на основі світового банківського досвіду удосконалювати такі методи управління кредитним ризиком як резервування коштів під покриття очікуваних і непередбачених втрат, диверсифікованість, страхування, сек'юритизація боргових зобов'язань, умови дострокового стягнення сум тощо, скоринг.

4. Використання досвіду іноземних банків дозволить уникнути помилок в оцінці й управлінні кредитним ризиком, створить умови для формування нових організаційних структур (кредитних бюро, рейтингових агентств), які сприятиме оптимізації управління системою кредитних ризиків, буде стимулювати інвесторів розділяти банківські ризики і, разом з тим, дозволить одержувати їм значний прибуток.

ВИСНОВКИ

Дослідження кредитного ризику на його наслідків для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової нестабільності дозволило зробити ряд висновків:

1. Розглядаючи поняття кредитного ризику, ми дійшли висновку що існують різні погляди на дане питання. Дане поняття одержало у роботі свій подальший розвиток, що проявилось в уточненні економічної сутності кредитного ризику, визначенні причин його виникнення, також ми згрупували різні погляди на питання класифікації кредитного ризику. Саме це дало нам змогу запропонувати власне визначення кредитного ризику. Отже, кредитний ризик – це ризик, який виникає між учасниками кредитного процесу у результаті якого, сторона що взяла на себе зобов'язання не виконає їх у термін зазначений у кредитній угоді.

2. Вирішення питань щодо управління кредитним ризиком потребує удосконалення наукових підходів до управління індивідуальним та портфельним кредитним ризиком. Необхідність обґрунтування таких дефініцій пов'язана з потребою виокремлення різних інструментів управління на зазначених рівнях.

3. Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Управління кредитними ризиками є необхідною умовою ефективного функціонування комерційних банків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку. Максимізація прибутку, при здійсненні банківських операцій можлива саме при мінімізації втрат від ризиків. Для ефективного управління кредитними ризиками необхідно в першу чергу вибрати оптимальну стратегію роботи банку, оптимізувати систему відстеження ризиків і виробити ефективний механізм захисту банку від ризиків. Тому управління кредитними ризиками – є найважливішим завданням будь-якого банку, а вибір правильного методу управління кредитним ризиком дозволить підвищити надійність, стабільність та

конкурентоспроможність банківської системи, що позитивно впливатиме на загальний економічний стан країни.

4. Основні аспекти виникнення кредитного ризику відображають дію зовнішніх (форс-мажорного характеру, галузей, регіонів) та внутрішніх факторів. У мажах внутрішніх факторів прийнято виділяти стратегічні, управлінські, організаційні та інформаційні фактори. Така їх класифікація зумовлена організаційною структурою банку, що пов'язана з управлінням кредитним ризиком, та в зв'язку з цим дозволяє обрати найоптимальніші методи управління. Важливою характеристикою кредитного ризику є його динамічність, яка вимагає від банківських працівників періодичної оцінки ризику та управління ним. Особливо гострою проблемою для українських банків є створення методики визначення ступеню ризику за перспективними, а не минулими показниками фінансової діяльності позичальника. Здійснюючи заходи по управлінню ризиком неповернення позичок, банківський персонал орієнтується на банківську кредитну політику, яка визначає стратегічні цілі та тактичні задачі.

5. Більшість методів оцінки рівня кредитного ризику позичальника базуються на статистичному аналізі фінансової звітності позичальників. Враховуючи низьку якість фінансової інформації в Україні, застосування цих методів недостатньо ефективне. Удосконалена модель рейтингового оцінювання кредитоспроможності позичальника, яка враховує як кількісні, так і якісні характеристики діяльності позичальника, дозволяє знизити вплив даних фінансової звітності на результати аналізу та підвищити якість оцінок кредитного ризику.

6. Кредитний портфель АТ «Ощадбанк» складався з кредитів наданих фізичним та юридичним особам. У докризовий період у кредитному портфелі домінувала частка кредитів, які надавалися фізичним особам на споживчі цілі. Проте, сьогодні ця ситуація є прямо протилежна у кредитному портфелі значно зросла частка кредитів, наданих юридичним особам. Цю ситуацію можна пояснити так, у зв'язку з падінням попиту на кредити з боку фізичних осіб, а також низьку їх платоспроможність. Також ватро не забувати про

значне збільшення валютного курсу, що призвело до проблем погашення валютних кредитів. Також варто зазначити, що банк не призупиняв видавати іпотечні кредити і у кризові 2008 -2010 року. Про що свідчить впроваджена у зазначений період програма «Доступне житло», яка діє і до сьогодні. Банк є активним кредитором підприємств різних галузей промисловості: енергетика, машинобудування, сільське господарство (на сьогодні діє така кредитна програма: кредити на придбання нових механічних транспортних засобів та сільськогосподарської техніки, що підлягає реєстрації). Протягом всього аналізованого періоду банк є активним кредитором Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України».

7. Банк здійснює управління кредитним ризиком шляхом встановлення лімітів для окремих позичальників та груп позичальників, які визначаються на основі рекомендацій відповідного Кредитного департаменту і департаменту ризиків та затверджуються відповідним Кредитним комітетом або Правлінням. У разі, якщо сума кредиту перевищує ліміт повноважень Правління, такі кредити затверджуються рішенням Наглядової ради. Банк також зменшує кредитний ризик, отримуючи заставу та інші види забезпечення кредитів. При оцінці ризиків, пов'язаних з конкретним позичальником, банк бере до уваги: фінансову стабільність; обороти; вірогідність повернення кредиту; характер бізнесу позичальника. А також такі фактори, як якість його менеджменту, основні напрямки діяльності, географічне місцезнаходження, постачальників, клієнтів, іншу заборгованість, ліквідність запропонованої застави та її достатність з точки зору кредитного ризику. Банк також враховує ризики, пов'язані із галуззю, в якій позичальник здійснює свою господарську діяльність. У зв'язку з політичною і економічною ситуацією, яка склалася в Україні вітчизняна банківська система зазнає значних збитків. З ринку зникають банківські установи, курс іноземних валют є нестабільним. Події, що розвиваються на сході України призвели до того, що з 2013 року АТ «Ощадбанк» почав відображати у своїй фінансовій звітності максимальний кредитний ризик за кредитами, які надані клієнтам з Кримського республіканського управління, Донецької та Луганської області

8. Варто зазначити, що практичні надбання провідних країн світу щодо управління проблемними кредитами та оцінки кредитоспроможності позичальника є дуже корисними і необхідними для впровадження у вітчизняну банківську систему. Однак, використовуючи зарубіжний досвід, не варто сліпо копіювати всі методи оптимізації сумнівних боргів, оскільки їх впровадження потребує пристосування до вітчизняних реалій та специфіки ведення банківського бізнесу. Зокрема, найбільшу увагу, на наш погляд, слід приділити створенню єдиного центру акумулювання інформації щодо клієнтів банків при НБУ. Даний захід дасть змогу об'єктивніше оцінювати кредитоспроможність позичальника та мінімізувати, таким чином, рівень проблемних позик.

9. На сучасному етапі розвитку банківської системи ризик стає все більш складним і багатограним. Це вимагає від банків побудову ефективної системи ризик менеджменту, оскільки кредитний ризик існує в прямій залежності між якістю кредитного портфеля, то банкам необхідно звернути уваги на склад кредитних вкладень, тому що чим якіснішими вони будуть, тим меншим буде кредитний ризик і тим більше коштів надходитиме в реальний сектор економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни [Текст] / А. П. Альгин. – М. : Дело, 1989. – 187 с.
2. Андросова О.Ф. Чинники формування кредитних ризиків та їх наслідки для банківської системи України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / О.Ф. Андросова, І.В. Михайлова // Ефективна економіка. – 2010. – №2. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=142>
3. Антонюк Г. Управління кредитним ризиком в банківській діяльності [Текст] / Г. Антонюк // Наукові записки. – 2007. – № 15. – С. 93-99.
4. Аптекарь С. С. Проблеми і перспективи сучасних методик бізнес-аналізу в оцінці кредитоспроможності позичальників [Текст] / С. С. Аптекарь, К. А. Скомаровська // Проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 265.
5. Белянко Г. Управління ризиками – запорука фінансової стійкості банківської системи України [Текст] / Г. Белянко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 97. – С. 29-30.
6. Бобиль В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект [Текст] / В. Бобиль // Вісник Національного банку України. – 2008. – №11. – С. 28–32
7. Болгар Т.М. Удосконалення моніторингу банківського кредитного процесу [Текст] / Т.М. Болгар // Академічний огляд. – 2013. – № 2 (39). – С. 36-42.
8. Бучко І.Є. Скоринг як метод зниження кредитного ризику банку [Текст] / І.Є.Бучко // Вісник УБС НБУ: збірник наукових праць. – Київ. – 2013. – С. 178-182.
9. Васюренко О.В. Банківський нагляд [Текст] : підручник / О.В. Васюренко, О.М. Сидоренко. – К., 2011. – С. 270–279.
10. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку [Текст] : Навч. посіб / В.В. Вітлінський і ін. – К.: Знання, 2000. – 251 с.
11. Владичин У.В. Банківське кредитування [Текст] : навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. – К. : Атіка, 2008. – 648 с.

12. Внукова Н. Мінімізація ризику кредитування фізичних осіб [Текст] / Н. Внукова, Ю. Шевченко, М. Кулешова // Фінансово кредитна-діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 1 (10). – С. 47-52.
13. Вовк В.Я. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
14. Вовчак О. Кредит і банківська справа [Текст] : підручник / О. Вовчак, Н. Рущишин, Т. Андрейків – К.: Знання, 2008. – 564 с.
15. Гайдаржийська О.М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком [Текст] / О.М. Гайдаржийська, О.Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – № 38. – С. 47-50.
16. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698.
17. Глущенко В. В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины [Текст] : / В. В. Глущенко, В. А. Фурсова. – Х. : ХНУ, 2007. – 275 с.
18. Голодова Ж. Финансы и кредит [Текст] : учеб. пособие / Ж. Голодова. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 448 с.
19. Гринько О. Теоретичні аспекти сутності та визначення диверсифікації кредитного портфеля банку [Текст] / О. Гринько // Вісник НБУ. – 2011. – № 4(182). – С. 38-45.
20. Д'яконов К.М. Концептуальні засади удосконалення механізму управління кредитним ризиком в банку [Текст] /К.М. Д'яконов // Финансы, учет, банки. – 2010. – № 1. – С. 164–171
21. Демчик И. Управление кредитным риском: финансово-правовой анализ [Текст] / И. Демчик // Банковской менеджмент. – 2012. – №6. – С. 13-19
22. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці [Текст] / О/ Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 1. – С. 108–124.

23. Дзюблюк О.В. Управління кредитним ризиком банку в посткризових умовах економічного розвитку [Текст] / О.В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. – 2013. – № 2. – С. 7-10.
24. Дрозд І.В. Банківський сектор економіки України: Огляд проблем і перспектив розвитку [Текст] / І.В. Дрозд // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – С. 229-235.
25. Єпіфанов А.О Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с.
26. Жукова Н.К. Сучасний та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків [Текст] / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис – XXI/. – 2013. – №1. – С. 70-72.
27. Иода Е. Классификация банковских рисков и их оптимизация [Текст] : монография / Е. Иода. – Тамбов ТГТУ, 2002. – 120 с.
28. Кабушкин, С. Н. Управление банковским кредитным риском [Текст] : учеб. пособ. / С.Н. Кабушкин. – М. : Новое издание, 2004. – 336 с.
29. Камінський А. Б. Скорингові технології в кредитному ризик-менеджменті [Текст] / А. Б. Камінський, К. К. Писанець // Бізнес-інформ. – 2012. – № 4. – С. 197-201
30. Каранова С. О. Развитие отечественного института бюро кредитных историй в зеркале зарубежного опыта [Текст] / Эзрох Ю.С., С.О. Каранова // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – № 6. – 2016. – С. 1-6.
31. Квасницька Р.С. Управління кредитними ризиками в банківській системі [Текст] / Р.С. Квасницька, Н.В. Кунда // Економічні науки. – 2011. – № 6. – С. 245-249.
32. Кириченко О. Банківський менеджмент [Текст] : підручник / за ред. О. Кириченка, В. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.

33. Ковалев П. П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками [Текст] / П. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2005. – № 4. – С. 12–21.

34. Колісник М. Проблеми та перспективи функціонування бюро кредитних історій України [Текст] / М. Колісник, О. Кобилецька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 208 – 219.

35. Косова Т. Банківські операції [Текст] : навч. посіб. / Т.Косова, О.Циганов. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 342 с.

36. Лагард К. Решение задачи – проведение реформы финансового сектора в интересах стабильности и экономического роста [Электронный ресурс] / К. Лагард // Выступление в рамках Ежегодного диалога лидеров, организованного «Süddeutsche Zeitung». – 2012. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/russian/np/speeches/2012/060812ar.pdf>.

37. Лапішко М. Проблеми реструктуризації мікрокредитів малого бізнесу в період фінансової кризи [Текст] / М. Лапішко, В. Кривень // Науковий вісник ЛНТУ України. – 2009. – № 19.5. – С. 184-191.

38. Лапушта М. Г. Риски в предпринимательской деятельности [Текст] / М. Г. Лапушта, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 224 с.

39. Ларіонова К.Л. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності [Текст] / К.Л. Ларіонова, О.М. Гаращук // Наука й економіка. – 2009. – №4 (16), Т.1. – С. 74-84

40. Лисиченко Г. Природний, техногенний та екологічний ризици: аналіз, оцінка, управління [Текст] : монографія / Г. Лисиченко, Ю. Забулонов, Г. Хміль. – К.: Наукова думка, 2008. – 537 с.

41. Ляховский В.С. Справочник по управлению рисками банковской деятельности [Текст] / Ляховский В.С., Коробейников Д.В., Серебряков П.А. – М.: Гелиос АРВ, 2006. – 575 с.

42. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком [Текст] / О. Малахова // Світ фінансів, 2008. – № 2 (15). – С. 101-112.

43. Малахова О.Л. Кредитний менеджмент [Текст] : навч. посіб. / О.Л. Малахова. – Тернопіль.: Вектор, 2015. – 424 с.
44. Маршал А. Принципы экономической науки [Текст] /А. Маршал. – М.: Прогрес. – 1993. – 594 с.
45. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” [Електронний ресурс]: вказівки, затверджені Правлінням НБУ від 15.03.2004 № 104. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>.
46. Милль Дж. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии [Текст] / Дж. С. Милль – М.: Прогресс, 1990. – 352 с.
47. Міщенко В.І. Стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів [Текст] / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – №10(163). – С. 40-45.
48. Міщенко В.І. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик [Текст] / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Банківська справа. Фінансовий простір. – 2015. – №2 (18). – С. 78-85.
49. Морозова Г.С. Управління кредитним ризиком банку [Текст] / Г.С. Морозова // Актуальні питання економічних наук. – 2015. – С. 105-108.
50. НАБУ: вдосконалення роботи кредитних бюро – крок до розвитку кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/324911/nabu-vdoskonalennya-robotykredytnyh-byuro-krok-do-rozvytku-kredytuvannya>.
51. Найт Ф. Риск,неопределенность и прибыль [Текст] / Ф. Найт. ; пер. С англ. – М.: Дело, 2003. – 360 с.
52. Науменкова С.В. Розвиток кредитування в посткризових умовах [Текст] / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Банківська справа. – 2013. – №1. – С.3–19.
53. Нетребчук Л.О. Концентрація кредитних портфелів у банках України [Текст] / Л.О. Нетребчук // Фінансовий простір. – 2014. – № 4 (16). – С. 184-191

54. Ніздельська І.А., Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи [Текст] / І.А Ніздельська // Фінанси України. – 2009. – №8. – С.102-108.
55. Ніколаєнко Ю. В. Процес управління кредитним ризиком як складова банківського менеджменту [Текст] / Ю.В. Ніколаєнко // Економічна наука. – 2015. – № 23. – С.99-102.
56. Ніколаєнко Ю.В. Необхідність внесення змін до процесів управління кредитними ризиками банків України [Текст] / Ю.В. Ніколаєнко // Агросвіт – 2015. – № 24. – С. 40-45.
57. Ніколаєнко Ю.В. Світовий досвід та сучасні тенденції у галуззі управління кредитним ризиком [Текст] / Ю.В. Ніколаєнко // Ефективна економіка : електрон. наук. фах. Вид. – 2015. – № 11.
58. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
59. Офіційний сайт Ощадбанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.oschadbank.ua/ua/>
60. Павленко О.П. Страхування ризиків фінансово-кредитних установ як домінуючого елементу ринку фінансових послуг [Текст] / О.П. Павленко // Молодий вчений. – 2016. – №3 (30). – С. 143-149.
61. Павлюк С. Кредитні ризики та управління ними [Текст] / С. Павлюк // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 105–111.
62. Пигу А. Экономическая теория благосостояния [Текст] / А. Пигу. – Прогрес, 1985. – 512 с.
63. Писаренко А.В. Напрямки вдосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку [Електронний ресурс] / А.В. Писаренко, Н.В. Приходько // Ефективна економіка. – 2011. – № 1. – Режим доступу: ev.nuos.edu.ua
64. Піджарко Н. Моделі оптимізації ризиків при управлінні активами та пасивами комерційних банків в умовах кризових ситуацій [Текст] / Н. Піджарко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006 – №2. – С. 156-162.

65. Пірог В.В Напрями вдосконалення управління кредитним ризиком банківської установи [Текст] / В.В. Пірог, А.Б. Мусіюк // Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 66-68
66. Подлесный С. Оптимизационный подход к управлению кредитным портфелем в условиях кризиса [Текст] / С. Подлесный // Банковский менеджмент. – 2009. – №1. – С. 25.
67. Прийдун Л. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків [Текст] / Л. Прийдун // Науковий вісник: Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2011. – № 16. – С. 201–209.
68. Прийдун Л.М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку [Текст] : Монографія / О.В. Дзюблюк, Л.М. Прийдун. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 295 с.
69. Примостка Л.О. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенок, О.О. Чуб та ін. – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с.
70. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Примостка Л.О. – 2-е вид. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
71. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України : прийнятий 14.10.2014 р. №1702-VII / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
72. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти": Наказ Міністерства фінансів України: прийнятий 30.11.2001 № 559. / Міністерство фінансів України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
73. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс]:

Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v8184500-08

74. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління НБУ : затверджена 02.08.2004 р. № 361. / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>

75. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи [Текст] : Навчальний посібник / І.Ф. Прокопенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 410 с.

76. Пустовалова Т. А. Теория и практика управления кредитным риском коммерческого банка [Текст] / Т. А. Пустовалова // Вестник СПбГУ, 1998. – Вып. 4 (№ 26). – С. 127–131.

77. Романько Г.А. Страхування кредитних ризиків в Україні [Текст] / Г.А. Романько // Молодий вчений, 2016. – № 1 (28). – С. 55-58.

78. Свириденко А.Ю Структурування кредитної угоди як спосіб мінімізації рівня індивідуального кредитного ризику [Текст] / А.Ю. Свириденко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 12 (3). – С. 158-161.

79. Слобода Л.Я. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ [Текст] / Л.Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 185-193.

80. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку [Текст] / О.Д. Стешенко, А.П. Нікітенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – №42. – С. 327-330.

81. Тематический обзор практик андеррайтинга и выдачи ипотечных кредитов. Отчет по итогам экспертного обзора 17 марта 2011 г. Совет по финансовой стабильности [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://www.ahml.ru/common/img/uploaded/files/participants/analytics/otchet_mark_hous/obzor_prakt_underr_i_ip_kredit_17.03.2011.pdf.

82. Толстошаєва А. Методи управління кредитним ризиком банку в Україні [Текст] / А. Толстошаєва // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 5-6. – С. 59-64
83. Череп А.В. Проблеми управління кредитними ризиками у контексті стабільності функціонування банківської системи [Текст] / А.В. Череп, О.О. Романченко // Економічний простір. – 2009. – №24. – С. 35-42.
84. Черкасова С. Ринок фінансових послуг [Текст] : навч. посібник / С. Черкасова. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 496 с.
85. Чернов В.А. Инвестиционная стратегия / В.А. Чернов. – М. : Юнити, 2004. – 214 с.
86. Шелудько В. Фінансовий ринок [Текст] : підручник / В. Шелудько. – К.: Знання, 2008. – 535с.
87. Штефан Л.Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України [Електронний ресурс] / Л.Б. Штефан // Ефективна економіка. – 2015. – №3. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3904>
88. Щетинін А. Гроші та кредит [Текст] : підручник для студентів ВНЗ / А. Щетинін. – 4-те видання перероб. і доп. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 440 с.
89. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.
90. Principles for the Management of Credit Risk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.]